

Yksityinen säästäminen eläkeaikaa varten – mahdollisuus vai tarve?

KATI AHONEN
JYRI LIUKKO

Yksityinen säästäminen eläkeaikaa varten – mahdollisuus vai tarve?

KATI AHONEN
JYRI LIUKKO

Eläketurvakeskus

00065 ELÄKETURVAKESKUS

Puhelin 029 411 20 • Faksi 09 148 1172

Pensionskyddscentralen

00065 PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Telefon 029 411 20 • Fax 09 148 1172

Finnish Centre for Pensions

FI-00065 Eläketurvakeskus Finland

Telephone +358 29 411 20 • Fax +358 9 148 1172

Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy

Tampere 2016

ISBN 978-951-691-241-0 (nid.)

ISBN 978-951-691-242-7 (PDF)

ISSN 1236-3049 (painettu)

ISSN 1798-7482 (verkkajulkaisu)

TIIVISTELMÄ

Vanhuusaika on yksi yleisimmistä säästämisen kohteista. Kaikilla ei kuitenkaan ole taloudellisten rajoitteiden takia mahdollisuutta säästää eläkeaikaa varten. Säästämishalut ja -tarpeet voivat siten olla suuremmat kuin mitä eläkeaikaa varten säästäjien osuus Suomessa antaa ymmärtää. Lisäksi säästäminen ja sen mahdollisuudet eroavat merkittävästi väestöryhmittäin, esimerkiksi iän mukaan.

Aikaisemmissa yksityistä eläkesäästämistä käsittelevissä kotimaisissa tutkimuksissa eläkesäästämistä on tarkasteltu toteutuneen säästämisen kautta. Koko ilmiön tarkastelemiseksi on tärkeää tutkia myös mahdollisia säästämistarpeita, jotka saattavat jäädä taloudellisista syistä toteutumatta. Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten säästäminen kytkeytyy taloudellisiin mahdollisuuksiin ja miten lakisääteiseen eläketurvaan liittyvä luottamus tai epävarmuus heijastuu mahdollisiin säästämistarpeisiin. Arvioimme mahdollista säästämistarvetta sen perusteella, miten kyselyyn vastanneet arvioivat oman eläkeikäisen toimeentulonsa riittävyttä.

Tutkimusaineistona käytämme Eläketurvakeskuksen *Luottamus eläketurvaan* -kyselyaineistoa. Kysely toteutettiin keväällä 2014 ja se kohdennettiin Manner-Suomessa asuviin 18–67-vuotiaisiin henkilöihin. Lisäksi hyödynnämme jonkin verran myös vastaavan kyselyn aineistoa vuodelta 2011. Rajaamme tarkastelun pääosin 35 vuotta täyttäneisiin vastaajiin, sillä heillä on ikänsä puolesta tasapuolisempi mahdollisuus säästää eläkeaikaa varten kuin nuoremmilla, joilla toimeentulo esimerkiksi opiskelun vuoksi ei välttämättä ole vielä vakiintunut.

Eläkesäästämisen yleisyys pysynyt ennallaan, mutta taloudelliset tekijät säästämättä jättämisen syynä ovat yleistyneet

Vuonna 2014 eläkeaikaa varten säästi tai oli aiemmin säästänyt 37 prosenttia 18–67-vuotiaista ja 43 prosenttia 35–67-vuotiaista. Yksityinen eläkesäästäminen on pysynyt ennallaan verrattuna vuoteen 2011, vaikka samaan aikaan luottamus eläkejärjestelmää kohtaan on heikentynyt. Selvästi suurin syy siihen, miksi eläkeaikaa varten ei säästetä, on taloudellisten mahdollisuuksien puute. Tämä syy on korostunut sitten vuoden 2011. Vuonna 2014 jo 65 prosenttia 18–67-vuotiaista ja 40 prosenttia 35–67-vuotiaista vastasi taloudellisten mahdollisuuksien puutteen syyksi sille, ettei säästä eläkeaikaa varten. Verrattuna vuoteen 2011 näin vastanneiden osuus on noussut yli kymmenen prosenttiyksikköä.

Suuri osa eläkeaikaisen toimeentulonsa heikoksi arvioineista ei säästä eläkeaikaa varten

Lähes puolet tähän kyselyyn vastanneista 35–67-vuotiaista arvioi eläkkeensä riittävän huonosti tai melko huonosti kohtuulliseen toimeentuloon eläkeikanaan. Suuri osa toimeentulonsa heikoksi arvioineista ei kuitenkaan säästä eläkeaikaa varten. Usein ne säästävät, joilla on varaa säästää, vaikka he arvelisivat tulevansa eläkeikana kohtuullisesti toimeen ilman säästämistäkin. Vastaavasti monet, jotka arvioivat oman eläkeaikaisen toimeentulonsa heikoksi, eivät pysty säästämään eläkeaikaa varten. Tämän tutkimuksen mukaan reilu viidesosa 35–67-vuotiaista on tilanteessa, jossa heillä vaikuttaa olevan selkeä tarve (arvioivat toimeentulonsa eläkeikana huonoksi) säästää eläkeaikaa varten, mutta siihen ei ole mahdollisuutta. Taloudelliset syyt, jotka liittyvät pienituloisuuteen, työttömyyteen ja työkyvyttömyyteen, estävät usein säästämisen.

Toimeentulovaikeudet näkyvät epävarmuutena eläkejärjestelmää kohtaan

Kaikkein kriittisimpiä eläkeaikaista toimeentuloa ja eläkejärjestelmän toimintaa kohtaan olivat ne, jotka eivät olleet säästäneet eläkeaikaa varten taloudellisten syiden takia. Epävarmuus eläkkeen takaamaa toimeentuloa sekä eläkejärjestelmää kohtaan näyttää siten olevan sidoksissa erityisesti toimeentulovaikeuksiin ja terveysongelmiin – ongelmiin, jotka ovat kasautuneet pitkälti tähän ryhmään. Toimeentulovaikeuksia ja terveysongelmia kokeneet luottavat myös julkisiin palveluihin harvemmin kuin muut. Tämä voi kertoa näitä ongelmia kokeneiden yleisestä luottamuspulasta poliittisia päätöksentekijöitä ja sosiaaliturvaa kohtaan.

Eläkesäästäminen ei ole yhteydessä epävarmuuteen eläkejärjestelmän toimintaa kohtaan

Eläkeaikaa varten säästäminen ei vaikuta olevan yhteydessä eläkejärjestelmän toimintaan kohdistuvaan epävarmuuteen: säästäjät eivät koe muita useammin epäluottamusta eläkejärjestelmän päätöksentekoa tai toimijoita tai ylipäänsä eläkkeen takaamaa toimeentuloa kohtaan. Sen sijaan eläkeaikaa varten säästäneet, samoin kuin taloudellisten syiden takia säästämättä jättäneet, olivat muista syistä säästämättä jättäneitä useammin kriittisiä suhteessa siihen, pystytäänkö luvatut eläkkeet maksamaan tulevaisuudessa.

Eläkesäästäjät jakautuvat säästämiskohteiden ja -tarpeiden mukaan

Eläkesäästäjät näyttävät jakautuvan karkeasti kahteen ryhmään sen mukaan mihin kohteisiin ja tarpeisiin he säästävät. Noin 40 prosenttia säästäjistä arvioi tulevansa melko huonosti toimeen pelkän eläkkeensä turvin. Heillä selkeästi yleisin säästämiskohde on jokapäiväisen elämän tarpeet, kuten asuminen, ruoka ja liikenne. Muilla säästäminen kohdentuu tasaisesti eri kohteisiin ja jokapäiväisen elämän tarpeiden ohella säästetään usein myös vapaa-ajan kulutukseen, lomamatkailuun ja harrasteisiin. Molemmissa ryhmissä yleistä on myös varautuminen hoiva- ja hoitopalveluihin ja yllättäviin menoihin.

SUMMARY

Old age is one of the most common reasons for saving. However, financial limitations prevent some people from saving for retirement. The desire and need to save may thus be higher than what the number of savers for retirement in Finland would indicate. In addition, saving and the potential to do so differ considerably by population group (e.g., by age).

Previous domestic studies on private pension saving have examined realised pension saving. In order to get a comprehensive view of the phenomenon, however, it is also important to study the needs for saving which are unrealised due to financial circumstances. In this study, we examine how saving is linked to financial abilities and how the trust or distrust in statutory pensions is reflected in potential needs to save. We estimate the potential need to save based on the respondents' assessments of how adequate their retirement livelihood will be.

Our research is based on the questionnaire data of the *Trust in pension provision* survey conducted by the Finnish Centre for Pensions in the spring of 2014. The survey was directed at persons living in mainland Finland and aged between 18 and 67 years. We have also used the data of the equivalent survey conducted in 2011. We limited our review mainly to respondents aged 35 years and above since they, based on their age, are potentially more equally able to save for retirement. Those who are younger may not yet have a stable income since many of them are, for example, studying.

Financial circumstances prevent saving

In 2014, roughly 37 per cent of all 18–67-year-olds and 43 per cent of all 35–67-year-olds saved or had previously saved for retirement. These rates are roughly the same as in 2011, although the trust in the pension system has weakened since then. The clearly main reason for not saving for retirement is a lack of financial abilities. This reason has become more common since 2011. In 2014, a total of 65 per cent of 18–67-year-olds and 40 per cent of 35–67-year-olds listed the lack of financial abilities as the reason for not saving for retirement. Compared to 2011, these rates have risen with more than 10 percentage points.

Many who predict low retirement income are unable to save for retirement

Nearly half of the respondents aged 35–67 years estimate that their retirement income will be low or fairly low. Yet many of those who predict that their retirement income will be inadequate are not saving for retirement. Often those who can afford to save do so, although they estimate that they will do reasonably well in retirement even without savings. Correspondingly, many of those who predict their retirement income to be poor are unable to save for retirement. According to our study, an ample fifth of the 35–67-year-olds seem to have a clear need (they estimate their retirement income to be low or too low) to save for retirement but are unable to do so. Financial factors relating to a low income, unemployment and disability often prevent saving.

Trust in pension system affected by problems with livelihood

Those who have not saved for retirement for financial reasons are the most critical towards retirement income and the pension system. Uncertainty regarding the income guaranteed by the pension and the pension system therefore seem to be linked, in particular, to income and health problems. These problems seem to accumulate largely to this group. Those with income and health problems also tend to trust public services less often than others do. This may reflect their general lack of trust in political decision makers and the social security system.

Pension saving unrelated to doubt toward the pension system

Saving for retirement does not seem to be linked to doubt toward the pension system: savers do not exhibit more distrust in decision making within or the actors of the pension system or the income guaranteed by the pension system than others do. Those who have saved for retirement, however, as well as those who have not saved for financial reasons were more critical towards the pension promise, that is, toward whether the promised pensions can be paid in the future, than were those who have not saved for other reasons.

Pension savers divided by reason and need for saving

Pension savers seem to be divided roughly into two groups by reason and need for saving. Approximately 40 per cent of the savers estimate that they will do fairly poorly on their pension alone. They clearly tend to save mainly for everyday living

such as housing, food and transportation. Others tend to save also for other than basic needs, that is, for leisure time consumption, travelling and hobbies. In both groups, saving for care and health services and unexpected expenses is common.

SISÄLTÖ

1 Johdanto	11
2 Aineisto ja keskeiset käsitteet	15
3 Taloudellinen mahdollisuus ja säästämistarve	18
Taloudellisten mahdollisuuksien puute.....	19
Eläkesäästäminen, taloudelliset mahdollisuudet ja säästämistarve 35 vuotta täyttäneillä.....	23
4 Epävarmuus ja säästämistarve	29
Epävarmuus eläkejärjestelmää kohtaan.....	31
Epävarmuus toimeentulosta eläkeaikana.....	39
Säästämisen kohteet.....	44
5 Lopuksi	47
Lähteet	50
Liitteet	53

1 Johdanto

Suomessa ja useassa Euroopan maassa lakisääteiset tai niihin rinnastettavat työmarkkinoilla sovittavat järjestelmät takaavat ihmisille ansiosidonnaisen eläkeaikaisen toimeentulon. Yksityisellä eläkesäästämällä on kuitenkin merkitystä ja moni varautuu eläke aikaan myös omilla säästöillä tai vakuutuksilla. Tilastokeskuksen kuluttajabarometrin mukaan joka kolmas suomalainen kotitalous kertoi vuonna 2015 aikovansa säästää seuraavan vuoden aikana vanhuuden varalle. Vanhuusaika onkin yksi yleisimmistä säästämisen kohteista. Selkeästi yleisin säästämisen syy on ”pahaan päivään” varautuminen, jonka varalle vajaa 60 prosenttia suomalaisista kotitalouksista ilmoitti aikovansa säästää. (Kuvio 1.1.) Kaikilla ei kuitenkaan ole taloudellisten rajoitteiden takia mahdollisuutta säästää eläke aikaa varten. Säästämishalut ja -tarpeet voivat siten olla suuremmat kuin mitä eläke aikaa varten säästäjien osuus Suomessa antaa ymmärtää. Lisäksi säästäminen ja sen mahdollisuudet eroavat merkittävästi väestöryhmittäin, esimerkiksi iän mukaan.

Vanhuuden varalle säästäminen yleistyi suomalaisissa kotitalouksissa 1990-luvun laman jälkeen nopeasti (Kuvio 1.1). Eläkesäästämisen yleistyminen on yhdistetty pitkälti säästämismahdollisuuksien kasvuun, mutta sen on arveltu voivan liittyä myös eläke aikaiseen toimeentuloon kohdistuvan epävarmuuden yleistymiseen sekä eläketietoisuuden lisääntymiseen (Ahonen 2008). Näihin tekijöihin on voinut vaikuttaa paitsi eläke aiheinen mediakeskustelu myös eläkevakuutus ten 1990-luvun lopun ja 2000-luvun alun voimakas markkinointi. Epävarmuutta ovat osaltaan saattaneet lisätä eläke-etuuksien heikennykset ja muutokset 1990- ja 2000-luvuilla (ks. Hellsten 2003; Ahonen 2008; Hannikainen 2012).

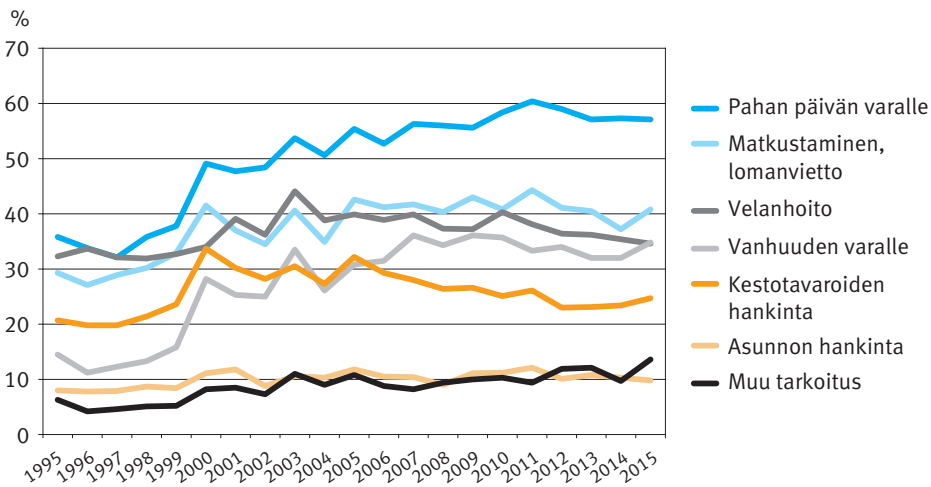
Tarkastelemme tässä tutkimuksessa yksityistä eläkesäästämistä ja säästämistarpeita Eläketurvakeskuksen *Luottamus eläketurvaan* -kyselyaineiston avulla. Kyselyaineisto kerättiin keväällä 2014 ja se kohdennettiin Manner-Suomessa asuviin 18–67-vuotiaisiin henkilöihin. Aineiston avulla analysoimme, miten säästämistarve kytkeytyy taloudellisiin mahdollisuuksiin sekä miten lakisääteiseen eläketurvaan liittyvä luottamus tai epävarmuus heijastuu säästämistarpeisiin. Mahdollista säästämistarvetta lähestytään tässä tutkimuksessa sen perusteella, miten kyselyyn vastanneet arvioivat oman eläke aikaisen toimeentulonsa riittävyyttä.

Eläke aikaa varten voidaan säästää monella tavalla: välineenä voi olla eläkevakuutus, säästötili, rahastot tai osakkeet sekä kiinteä omaisuus, kuten sijoitus-

asunto¹ tai metsä. Määrittelemme tässä tutkimuksessa eläkesäästämisen ihmisen oman ilmoituksen mukaan. Henkilö säästää eläkeaikaa varten, mikäli hän näin kertoo tekevänsä säästämismuodosta riippumatta. Yleensä eläkesäästämisen ymmärretään vanhuuden varalle säästämisenä ja eläkeajalla viitataan vanhuuseläkkeeseen. Vanhuuseläke on myös yleisin eläke muoto, jolle siirrytään eläkkeelle jäädessä. Myös tässä tutkimuksessa eläkeajalla tarkoitetaan lähtökohtaisesti vanhuuseläkeaikaa.

Kuvio 1.1.

Kotitalouksien aiotut säästämiskohteet seuraavan 12 kuukauden aikana, prosenttia kotitalouksista. Suomen virallinen tilasto 2015. Kyselyajankohtana kunkin vuoden loka-kuu.

2010-luvulla yksityinen säästäminen vanhuuden varalle ei ole enää lisääntynyt. Taustalla on luultavasti useita erilaisia tekijöitä. Ensinnäkin yksityisen eläkesäästämisen kasvua vauhdittaneiden eläkesäästämistuotteiden verotukien ehdot ovat kiristyneet. Yksilöllisten eläkevakuutusten myynti on romahtanut lähes olemattomiin näiden muutosten seurauksena eikä vuonna 2009 lanseerattu eläketurvaan sidotut pitkäaikaissäästötilitkään ole saaneet suosiota (Liukko

1 Suomessa asuntosäästäminen on varsin yleistä ja se täyttää periaatteessa hyvin pitkälle elinkaarisäästämisen ajatuksen: asuntolaina otetaan tyypillisesti nuorena, lainaa lyhennetään keski- tai eläkeikään asti, ja vanhempana nautitaan laskennallista asuntotuloa velattomasta asunnosta ja mahdollisesti myös puretaan varallisuutta ja vaihdetaan asunto pienempään lasten muutettua kotoa. Usein asuntosäästämistä ei kuitenkaan nähdä varsinaisena eläkesäästämisenä, vaikka velattoman omistusasunnon merkitys vanhuudenajan toimeentuloon tunnustetaan yleisesti.

2013). Toiseksi 2010-lukua on leimannut sitkeä taloudellinen taantuma ja työttömyyden lisääntyminen, jotka saattavat vaikuttaa kuluttajien säästämismahdollisuuksiin ja -kohteisiin.

Eläkesäästämistä ei ole lisännyt sekään, että luottamus lakisääteiseen eläketurvaan on selvästi heikentynyt viime vuosina (Takala 2015). Periaatteessa voisi olettaa, että epäluottamuksen yleistyminen eläketurvaa kohtaan lisäisi yksityistä varautumista. Matalampi luottamus lakisääteiseen eläketurvaan ei kuitenkaan Suomessa näytä olevan yhteydessä yleisempään säästämiseen, vaan pikemminkin päinvastoin: luottamus eläkejärjestelmän takaamaan kohtuulliseen toimeentuloon on hieman yleisempää niiden joukossa, jotka ovat säästäneet eläkeaikaa varten (Tenhunen 2012).

Aiemmissä kotimaisissa tutkimuksissa eläkesäästämistä on tarkasteltu toteutuneen säästämisen kautta (ks. esim. Ahonen & Moilanen 2007; Ahonen 2008; Tenhunen 2012; Harju 2013). Eläkesäästämistarve voi kuitenkin olla paljon laajempaa kuin mitä säästäjien osuudesta voi päätellä. Taloudelliset rajoitteet määrittelevät pitkälti sen, onko henkilöllä ylipäänsä mahdollisuus säästää. Tarkastelemme tässä tutkimuksessa eläkesäästämistä ja sen taustalla olevia tekijöitä sekä toteutuneen eläkesäästämisen että mahdollisen säästämistarpeen kautta. Säästämistarve voi muodostua siitä, että eläketurvan tason arvioidaan jäävän syystä tai toisesta alle omien kulutustarpeiden ja muu varallisuus ja tulot eivät sitä kompensoi. Tämän lisäksi tarkastelemme, missä määrin säästämistarve voi muodostua eläkejärjestelmään tai laajemmin sosiaaliturvajärjestelmään kohdistuvasta epävarmuudesta. Eläkeikäisten toimeentulon kannalta erityisen merkittäviä ovat julkiset palvelut, lähinnä hoito- ja hoivapalvelut, ja niiden saatavuus.

Taloustieteellisessä kirjallisuudessa eläkesäästämistä kuvataan usein elinkaarihypoteesin (Modigliani & Brumberg 2005) tai niin sanotun pysyväistulohypoteesin (Friedman 1957) avulla. Teoriat pohjautuvat alun perin Irving Fisherin vuonna 1930 esittämään teoriaan rationaalisesti ajattelevasta, tulevaisuuden huomioon ottavasta kuluttajasta. Elinkaari- ja pysyväistulohypoteesit olettavat kuluttajan tasaavan kulutustaan elinkaarellaan siten, että hän ottaa nuorena lainaa, säästää keski-iässä ja eläkeiässä kuluttaa säästönsä.

Elinkaarihypoteesin on todettu selittävän kohtuullisen hyvin elinkaaren keskivaiheen käyttäytymistä, mutta sekä nuorten että ikääntyneiden kulutuksen tulkinta sen avulla on vaikeaa (Attanasio 1999). Elinkaari- ja pysyväistulohypoteesin toimimattomuutta elinkaaren loppupuolella on suhteellisen helppo ymmärtää. Kuluttaja ei välttämättä pura kaikkia säästöjään ja varallisuuttaan, koska hän haluaa jättää osan varallisuudestaan perintönä tuleville sukupolville (Hurd

1987; Kopczuk & Lutton 2007) ja toisaalta pitää yllä puskuria pahan päivän varalle, esimerkiksi ennakoimattomiin terveydentilan muutoksista johtuviin menoihin (Palumbo 1999). Osa kuluttajista säästääkin vielä eläkeiässä (Poterba 1994; Börsch-Supan 2003; Riihelä 2006; Uusitalo 2006; Riihelä ym. 2014; Ahonen & Vaittinen 2015). Säästöjen jakaminen jäljellä oleville elinvuosille on myös vaikeaa, koska eliniän pituus ei yleensä ole tiedossa (Davies 1981). Epävarmuudet ja riskit heijastuvat siten säästämiskäyttäytymiseen ja siirtävät säästöjen purkamista myöhemmäksi (Jappelli & Modigliani 1998).

Hypoteesien toimimattomuutta elinkaaren alkupuolella voidaan puolestaan selittää taloudellisten rajoitteiden kautta (likviditeettirajoite), tulevan kulutuksen matalalla arvostuksella suhteessa nykyiseen kulutukseen sekä kuluttajan kyvyttömyydellä tehdä tai noudattaa kaukonäköistä pitkän tähtäimen säästösuunnitelmaa (likinäköisyys). Talousrajoite voi johtaa paitsi säästämättömyyteen, myös siihen, että kuluttaja on lainarajoitteinen eli hänelle ei myönnetä varauksien puuttumisen takia lainaa. Tässä tutkimuksessa keskiössä on nimenomaan talousrajoitteen tarkastelu säästämättä jättämisen syynä.²

Tutkimusraportti etenee seuraavasti. Lyhyen aineiston ja käsitteiden kuvauksen jälkeen tarkastelemme asiaa empiirisesti. Ensin käsittelemme eläkesäästämisen taloudellisia mahdollisuuksia sekä eläkesäästämisen tarpeita. Tämän jälkeen keskitymme eläkejärjestelmään liittyvän epävarmuuden merkitykseen eläkesäästämisen ja mahdollisten säästämistarpeiden taustalla. Lopuksi tarkastelemme säästämisen kohteita eli mihin eläkeaikaa varten säästäneet arvelevat käyttävänsä säästöjään eläkeaikanaan.

2 Kattava kirjallisuuskatsaus tutkimuksista, joissa pohditaan mahdollisia syitä sille, miksi yksilöllinen varautuminen eläkeajan kulutustarpeiden kattamiseksi on riittämätöntä, löytyy julkaisusta Maunu & Tenhunen (2010).

2 Aineisto ja keskeiset käsitteet

Tämä tutkimus perustuu pääosin vuoden 2014 *Luottamus eläketurvaan* -kyselytutkimusaineistoon. Kysely toteutettiin ensimmäisen kerran vuonna 2011 (Kahma & Takala 2012) ja analyysseissa hyödynnetään jonkin verran myös vuoden 2011 aineistoa. Molemmissa kyselyissä tehtiin Väestörekisteristä 5 000 henkilön otos. Mukaan otettiin otoksen poimintahetkellä 18–67-vuotiaat suomalaiset, jotka puhuivat äidinkielenään suomea tai ruotsia. Vuoden 2011 kyselyssä vastaajat olivat vastaushetkellä 19–68-vuotiaita. Vuoden 2014 aineisto kerättiin huhtikuun ja kesäkuun välisenä aikana. Tänä aikana vastaajat olivat 18–67-vuotiaita. Vuonna 2011 vastausaste oli 49,9 ja 43,5 vuonna 2014. Vuoden 2014 kyselyyn vastasi yhteensä 2 032 henkeä.³ (Takala 2015.) Kyselylomakkeessa kysyttiin vastaajien mielipiteitä ja arvioita suomalaisesta eläkejärjestelmästä ja sen tarjoamasta toimeentulosta yleisellä tasolla. Lomakkeen lopuksi vastaajilta kysyttiin arviota omasta toimeentulosta eläkeaikana sekä taloudellisesta varautumisesta eläkeaikaa varten.

Tutkimuksen keskeisiä käsitteitä ovat eläkesäästäminen, säästämismahdollisuudet sekä säästämistarve. Kaikki nämä perustuvat vastaajien subjektiivisiin näkemyksiin. Katsomme henkilön säästävän eläkeaikaa varten, mikäli hän näin vastaa tekevänsä tai tehneensä. Samoin säästämismahdollisuudet perustuvat vastaajan näkemykseen siitä, onko hänellä taloudellista mahdollisuutta säästää eläkeaikaa varten vai ei. Säästämistarpeesta ei lomakkeessa kysytty suoraan. Tämän vuoksi tarkastelemme mahdollista säästämistarvetta sen kautta, miten henkilö on arvioinut tulevansa toimeen eläkeaikanaan ja uskooko hän tulevansa eläkkeellä toimeen ilman säästämistä. Nämäkin ovat subjektiivisia näkemyksiä ja perustuvat pitkälti vastaajan kulutustottumuksiin ja -tarpeisiin. Tarkemmin ilmaistuna kyse on riittäväksi koetun eläkeaikaisen toimeentulon tarpeesta, jonka tyydyttämisessä yksityinen säästäminen voidaan nähdä keskeisenä välineenä niillä, jotka arvioivat toimeentulonsa pelkän eläkkeen turvin heikoksi.

Käytännössä eläkesäästämisen aloittaminen edellyttää paitsi taloudellista mahdollisuutta säästää, myös kykyä ja halua suunnitelmalliseen säästämiseen ja kulutustason tasaamiseen elinkaarella. Taloudellinen mahdollisuus säästää vaatii vähintään sitä, että henkilön käytettävissä olevat tulot ylittävät välttämät-

3 Tarkemmat aineistokuvaukset löytyvät raporteista Kahma & Takala (2012) ja Takala (2015).

tömään kulutukseen menevät menot. Mikäli näin käy, voi syntyä säästöjä, joiden kohdentamisesta henkilö voi päättää.

Henkilö, jolla on mahdollisuus säästää, voi tehdä kolmenlaisia päätöksiä. Hän voi olla säästämättä lainkaan ja kuluttaa kaiken, hän voi säästää vain muihin tarkoituksiin kuin suoranaisesti eläkeaikaa varten (esimerkiksi omistusasuntoon, autoon, opiskeluun, lomamatkaan, pahan päivän varalle yms.) tai hän voi päättää säästää osan tuloistaan eläkeaikaa varten (ja osan mahdollisesti muihin tarkoituksiin). (Ahonen 2008.)

Syy, miksi eläkeaikaa varten ei välttämättä säästetä yksityisesti lainkaan tai säästetään vain hyvin vähän taloudellisesta mahdollisuudesta huolimatta, voi johtua paitsi tulevan kulutuksen matalasta arvostuksesta tai kuluttajan ”likinäköisyydestä” myös muusta säästämismotivaation puutteesta. Motivaatio voi puuttua esimerkiksi siksi, ettei eläkesäästämislle nähdä tarvetta. Kuluttaja voi arvioida, että lakisääteinen turva on hänelle riittävä tai hänelle on voinut kertyä varallisuutta esimerkiksi perintönä niin paljon, että hän katsoo eläkeaikaisen toimeentulonsa olevan turvattu ilman lisäsäästämistä.

Kuluttaja voi myös säästää ilman täsmällistä säästämismotiivia. Säästämiskohde voi täsmentyä myöhemmin esimerkiksi vanhuuden varalle säästämiseksi, vaikka se ei sitä säästämisen alkuvaiheessa olisi ollutkaan. Kuluttaja voi myös eläkeiässä purkaa varallisuuttaan, vaikka ei aikanaan varsinaisesti eläkeaikaa varten olisi säästänytään. Osa sijoituksista on voinut olla sijoituksia pahan päivän varalle, varallisuuden keräämistä perinnönjättöä varten tai ylimääräisen rahan sijoittamista ilman täsmällistä säästökohdetta. Varat voivat siten myöhemmin muuttua varautumiseksi eläkeikää varten, vaikka näin ei säästämisen vaiheessa olisi ollutkaan.

Lisäksi on pidettävä mielessä, että vaikka henkilö tuleeekin tässä luokitelluksi eläkesäästäjäksi, hänen eläkesäästönsä voivat olla hyvin pienet. Samoin on mahdollista, että vaikka henkilö vastaa, ettei hänellä ole taloudellista mahdollisuutta säästää eläkeaikaa varten, hänellä voi silti olla rahaa säästää johonkin muuhun tarkoitukseen. Taloudellinen rajoite voi myös olla tilapäistä, esimerkiksi opiskeluaikaan liittyvää.

Analysoimme kyselyaineistoa ristiintaulukoinnin ja taustamuuttujien vakiomiseksi myös logististen regressiomallien avulla. Logistinen regressiomalli on tavanomaisen regressiomallin erityistapaus, jossa selitettävä muuttuja voi saada vain kaksi arvoa. Logistisissa malleissa ei ennusteta määriä vaan tapahtuman riskiä. Taulukoissa raportoidaan selitettävien muuttujien kertoimien estimaateista lasketut vetosuhteet (odds ratio). Tulokset esitetään suhteessa muut-

tujan vertailuryhmään. Vertailuryhmän vetosuhte on 1,00. Jos muuttujan vetosuhte on suurempi kuin yksi, tapahtuman riski on kyseisessä ryhmässä suurempi kuin vertailuryhmässä. Vastaavasti vetosuhteen ollessa pienempi kuin yksi tapahtuman riski on tarkasteltavassa ryhmässä pienempi kuin vertailuryhmässä.

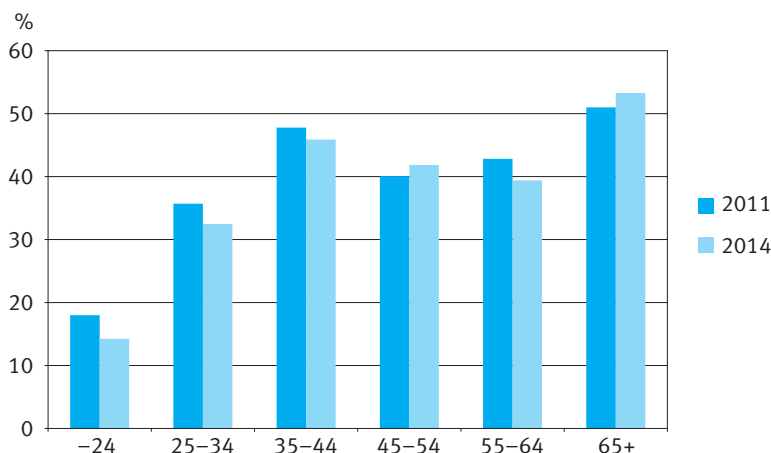
Testaamme tilastollista merkitsevyyttä χ^2 -riippumattomuustestillä. χ^2 -testissä tarkastellaan, kuinka paljon havaitut ja oletetut frekvenssit eroavat toisistaan. Jos erot ovat tarpeeksi suuria, havaitut erot eivät todennäköisesti johdu sattumasta, vaan ne ovat yleistettävissä myös perusjoukkoon. Testin tuloksena saatava p-luku kertoo sattuman eli virhepäätelmän todennäköisyyden silloin, kun oletetaan, että otoksessa havaitut frekvenssien erot löytyvät myös perusjoukosta. Esimerkiksi p:n arvo 0,05 tarkoittaa sitä, että havaitut frekvenssien erot ovat 95 prosentin todennäköisyydellä yleistettävissä perusjoukkoon eli virhepäätelmän todennäköisyys on viisi prosenttia.

3 Taloudellinen mahdollisuus ja säästämistarve

Luottamus eläketurvaan -kyselytutkimusten mukaan eläkesäästäminen on pysynyt samalla tasolla vuosina 2011 ja 2014. Vuonna 2011 kyselyyn vastanneista 19–68 vuotiaista 39 prosenttia kertoi säästävänsä tai säästäneensä eläkeaikaa varten; vuonna 2014 tämä osuus oli 37 prosenttia 18–67-vuotiaista vastaajista. Osuus on laskenut vähän, mutta ero ei ole tilastollisesti merkitsevää ($p=0,2884$). Myöskään ikäryhmittäin tarkasteltuna muutosta ei juuri näy. (Kuvio 3.1.)

Kuvio 3.1.

Eläkeaikaa varten säästävät tai säästäneet iän mukaan vuosina 2011 ja 2014.*⁴

* χ^2 -testin p-arvot iän suhteen molempina vuosina: $p < 0,0001$.

Useampi kuin joka kolmas säästää tai on säästänyt itse eläkeaikaa varten, mutta toisaalta liki kaksi kolmesta ei säästä tai ole säästänyt eläkeaikaa varten. Eläkesäästäminen on, jos ei erityisen yleistä, ei harvinaistakaan. Viittaako eläkesäästäjien osuus siihen, että eläkesäästämiselle on Suomessa tarvetta? Ja jos näin on, miksi yli 60 prosenttia vastaajista ei säästä eläkeaikaa varten lainkaan? Eläkeaikaa varten säästäneet ja ei-säästäneet esitetään taustamuuttujien suhteen liitetaulukossa 1.

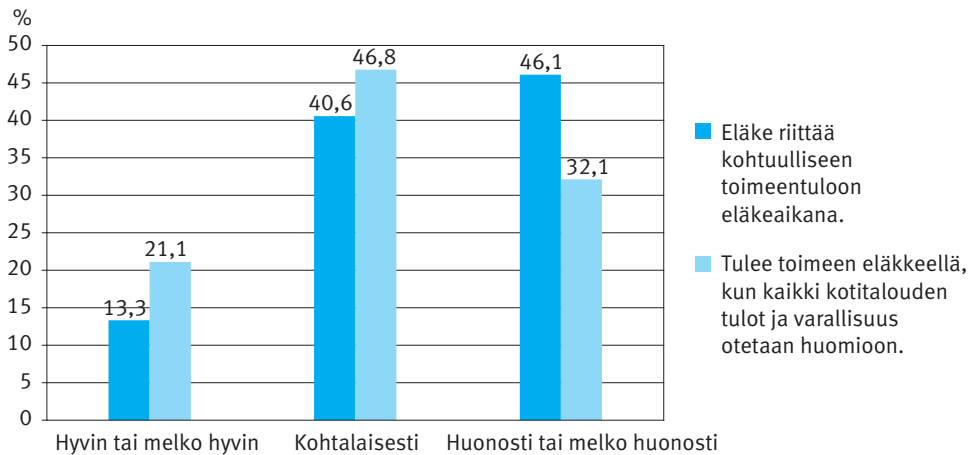
4 Säästämisestä kysyttiin seuraavalla tavalla: ”Oletko säästänyt tai säästätkö eläkeaikaa varten? (esimerkiksi yksityinen eläkevakuutus, talletukset, pitkäaikaissäästötili, osakkeet, rahastot, sijoitusasunto).” Vastausvaihtoehdot olivat kyllä ja en. Vanhimmassa ja nuorimmassa ikäluokassa on eroa vastaajien iän suhteen. Vuoden 2011 kyselyssä vastaajat olivat 19–68-vuotiaita ja vuoden 2014 kyselyssä 18–67-vuotiaita.

Taloudellisten mahdollisuuksien puute

Jonkinlaiseen eläkesäästämisen tarpeeseen viittaa se, että suurin osa kyselyyn vastanneista arvioi eläkeaikaisen toimeentulonsa enintään kohtalaiseksi. Vastaa- jista ainoastaan 13 prosenttia arvioi eläkkeensä takaavan kohtuullisen toimeen- tulon hyvin tai melko hyvin eläkeaikanaan. Eläkkeen ohella eläkeaikaiseen toi- meentuloon vaikuttavat kuitenkin myös muut tekijät. Kun eläkkeen lisäksi mu- kaan otettiin kaikki kotitalouden tulot ja varallisuus, eläkeaikaisen toimeentu- lonsa hyväksi tai melko hyväksi arvioi hieman useampi, 21 prosenttia vastaajis- ta. Peräti 46 prosenttia vastaajista arvioi eläkkeensä riittävän huonosti tai mel- ko huonosti kohtuulliseen toimeentuloon eläkeaikana. Kun kotitalouden kaikki tulot ja varallisuus otetaan huomioon, huonoksi tai melko huonoksi toimeentu- lonsa arvioi noin kolmannes vastaajista. (Kuvio 3.2.)

Kuvio 3.2.

Arvio eläkkeen riittävydestä ($p < 0,0001$) sekä yleisemmin toimeentulosta ($p < 0,0001$) eläkeaikana. Kaikki vastaajat. Vuosi 2014.

Koska arviot eläkeaikaisesta toimeentulosta pelkän eläkkeen turvin ovat melko vaatimattomat, eläkesäästämisen voisi olettaa olevan varsin yleistä suomalais- ten keskuudessa. Lisäksi eläkesäästäminen on vähäisintä niiden joukossa, jot- ka arvioivat, että eläke ei riitä kohtuulliseen toimeentuloon. Kun eläkkeen riit- tävyyyden huonoksi tai melko huonoksi arvioivista eläkeikää varten säästää va- jaa kolmannes, hyväksi tai melko hyväksi eläkkeen riittävyyyden arvioivista elä- keikää varten säästää lähemmäs puolet. (Taulukko 3.1.)

Taulukko 3.1.

Eläkesäästäjien osuus sen mukaan miten henkilö arvioi eläkkeen riittävän kohtuulliseen toimeentuloon eläkeaikana. ($p < 0,0001$). Vuosi 2014.

	Eläke riittää kohtuulliseen toimeentuloon eläkeaikana		
	Hyvin tai melko hyvin	Kohtalaisesti	huonosti tai melko huonosti
Säästää eläkeaikaa varten, %	46,7	43,0	31,7

Eläkesäästäminen ei siten vaikuta olevan sidoksissa henkilön arvioon eläkeaikaisesta toimeentulostaan siinä määrin kuin voisi olettaa. Mikäli henkilön arvio riittämättömästä eläkkeestä on tulkittavissa säästämistarpeeksi, vaikuttaa siltä, että ne, joilla on vähiten tarvetta säästää, säästävät huomattavasti useammin kuin ne, joilla tarve olisi suurin. Tätä päätelmää vahvistaa se, että niistä, jotka eivät säästä eläkeaikaa varten, vain noin kahdeksan prosenttia ilmoitti säästämättä jättämisen syyksi sen, että uskoo tulevansa eläkkeellä toimeen ilman säästämistä (Kuvio 3.3).

Selvästi suurin syy siihen, miksi eläkeaikaa varten ei säästetä, onkin taloudellisten mahdollisuuksien puute: eläkesäästämiseen ei yksinkertaisesti riitä rahaa. Tämä syy on korostunut sitten edellisen tutkimusajankohdan. Vuonna 2014 lähes 65 prosenttia vastaajista ilmoitti taloudellisten mahdollisuuksien puutteen olevan esteenä eläkesäästämislle. Verrattuna edelliseen tutkimusajankohtaan näin vastanneiden osuus on noussut yli kymmenen prosenttiyksikköä. (Kuvio 3.3.) Kutsumme jatkossa tätä ryhmää talousrajoitteisten ryhmäksi, sillä heillä säästämättä jättämisen syy liittyy likviditeettirajoitteeseen eli siihen, että heillä ei oman arvionsa mukaan ole säästämiseen taloudellisia mahdollisuuksia. Taloudellisten mahdollisuuksien puute tuli esiin myös kyselyn avovastauksissa:

”Pienipalkkaisilla ei ole mitään mahdollisuutta eläkesäästämiseen, se on tehty isopalkkaisia varten, jotka muutenkin saavat kohtuuttomia eläke-etuja, erorahoja, ilmaiset lehdet ja puhelimet. (...) jos oot vähätuloinen nyt, olet sitä eläkkeelläkin.”

(Nainen, 44, keskiaste)

”Itse olen (...) työttömänä ja ryhtyisin eläkesäästämään heti, jos voisin.”

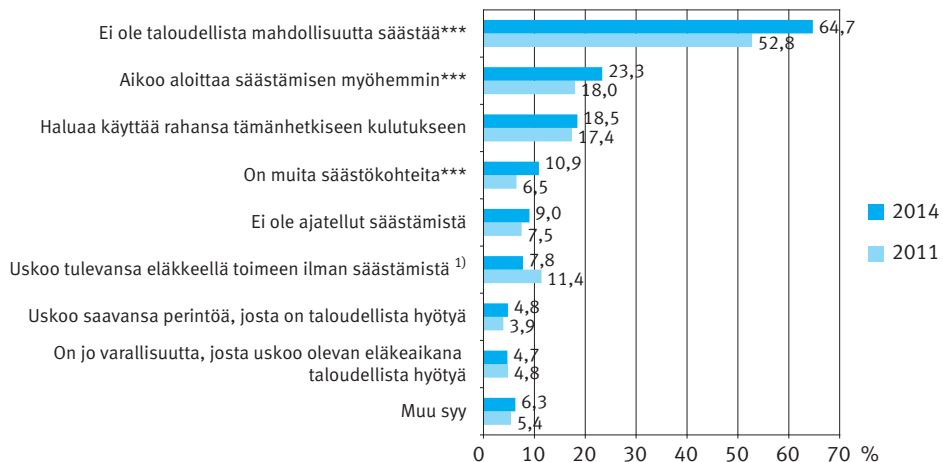
(Nainen, 35, ylempi korkea-aste)

Se, että taloudelliset rajoitteet ovat näin suuressa roolissa eläkesäästämisen esteenä viittaa siihen, että eläkesäästämistarpeita voi olla useammalla henkilöllä kuin mitä eläkesäästäjien osuus väestöstä antaa ymmärtää. Vaikka näiden kahden tarkasteluajankohdan välillä eläkesäästäjien osuus on pysynyt suhteellisen samana, eläkesäästämisen tarve saattaa kuitenkin olla lisääntynyt.

Se, että taloudellisten mahdollisuuksien puute eläkesäästämisen esteenä on aikavälillä yleistynyt, liittyyne pitkälti Suomen talous- ja työllisyystilanteen heikentymiseen. Heikon taloustilanteen vallitessa toimeentuloon liittyvät teemat eläkeaikainen toimeentulo mukaan lukien ovat paljon esillä, ja tämä voi lisätä ajatuksia eläkesäästämisen tarpeesta. Huoli omasta työtilanteesta ja tulevista tuloista ja sitä kautta eläkeaikaisesta toimeentulosta voi heijastua myös siihen, että henkilö kokee tarvetta varautua yksityisesti eläkeikää varten.

Kuvio 3.3.

Syitä miksi ei säästetä eläkeikää varten. Kaikki vastaajat, jotka vastasivat, etteivät säästä eläkeikää varten. Vastausten jakaumat (2014 ja 2011).

χ^2 -testien p-arvot on merkitty kuvioon tähdillä. Testi mittaa tilastollista merkitsevyyttä eri vuosien vastausten välillä. * $0,05 \leq p < 0,1$ (tulos on suuntaa antava); ** $0,01 \leq p < 0,05$ (tulos on merkitsevä); *** $p < 0,01$ (tulos on selvästi merkitsevä)

1) Vastausvaihtoehto ”Uskon tulevani eläkkeellä toimeen ilman säästämistä” oli vuonna 2011 muodossa ”Uskon tulevani eläkkeelläni toimeen ilman säästämistä”. Vastaukset eivät ole tämän kysymyksen osalta vertailukelpoisia näiden kahden vuoden välillä.

Lähes neljännes eli 23 prosenttia niistä, jotka eivät säästä eläkeikää varten, aikoo aloittaa eläkesäästämisen myöhemmin (Kuvio 3.3). Tämäkin osuus on noussut viisi prosenttiyksikköä sitten edellisen tutkimusajankohdan. Eläkesäästämisaiko-

mukset ovat selkeästi yleisimpiä nuorimpien vastaajien joukossa: 48 prosenttia näin vastanneista oli alle 25-vuotiaita ja ainoastaan 25 prosenttia yli 35-vuotiaita.

Seuraavaksi yleisimmäksi syyksi säästämättä jättämiselle ilmoitettiin halu käyttää rahat tämänhetkiseen kulutukseen (18 % vastaajista) ja tämän jälkeen se, että vastaajalla on muita säästökohteita (11 % vastaajista). ”Muut säästämis-kohteet” ovat yleistyneet edelliseen kyselyyn nähden neljällä prosenttiyksiköllä. Tämä keskittyy kaikkein nuorimpiin, alle 35-vuotiaisiin vastaajiin. Muiden vastausvaihtoehtojen osuus oli alle 10 prosenttia vastauksista eikä näissä ollut tapahtunut tilastollisesti merkitsevää muutosta kyselyajankohtien välillä. (Kuvio 3.3 ja Taulukko 3.2.)

Taloudellinen rajoite⁵ oli selkeästi yleisin syy säästämättä jättämiselle myös ikäryhmittäin tarkasteltuna. Ainoastaan alle 25-vuotiailla yhtä yleisenä vastauksena oli eläkesäästämisen aloittaminen myöhemmin. Ikävälillä 35–64 yli 70 prosenttia vastaajista oli nimenomaan taloudellisen rajoitteen takia jättänyt säästämättä eläkeaikaa varten. (Taulukko 3.2.)

Eläkesäästämisaikeet laskevat jyrkästi iän myötä. Alle 25-vuotiaista yli puolet oli aikeissa alkaa säästää eläkeaikaa varten myöhemmin, 25–34-vuotiaista alle 40 prosenttia, 45–44-vuotiaista 20 prosenttia ja yli 45-vuotiaista enää vain muutamia prosentteja (Taulukko 3.2). Osin tämä ikäryhmittäin aleneva eläkesäästämisaikeisuus selittyy sillä, että osa toteuttaa iän myötä aikeensa eli aloittaa eläkesäästämisen taloudellisen tilanteensa sen salliessa esimerkiksi saavuttaessaan vakiintuneen aseman työmarkkinoilla. Osa taas saattaa havaita myöhemmin elämänsä olevan aiemmin kuvittelemaansa taloudellisesti niukempaa ja säästämisaikeetkin jäävät taloudellisten mahdollisuuksien puuttuessa. Osalla taas mieli saattaa muuttua ja eläkesäästämisajatukset kanavoitua muihin säästämis-kohteisiin. On myös mahdollista, että eläkesäästämisaikeiden vahva painottuminen kaikkein nuorimpiin vastaajiin viittaa siihen, että nuoret ovat aiempia ikäryhmiä kiinnostuneempia eläkesäästämisestä. Mikäli näin olisi, tämä johtaisi eläkesäästämisen yleistymiseen tulevaisuudessa.

5 Talousrajoitteisista 16 prosenttia vastasi aikovansa alkaa säästää myöhemmin eläkeaikaa varten. Heistä valtaosa oli alle 35-vuotiaita. Talousrajoitteista niin ikään 16 prosenttia vastasi haluavansa käyttää rahansa tämänhetkiseen kulutukseen. Muut syyt säästämättä jättämisen takana olivat talousrajoitteisilla selvästi harvinaisempia.

Taulukko 3.2.

Syitä miksi ei säästetä eläkeaikaa varten ikäryhmittäin. Vastaja on voinut vastata useampaan kohtaan, prosenttia vastaajista. Vuosi 2014.

	-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+
Minulla ei ole taloudellista mahdollisuutta säästää (p=0,2664)	54,5	56,5	71,8	72,1	70,9	59,7
Aion aloittaa säästämisen myöhemmin (p<0,0001)	55,9	37,8	20,0	5,5	4,5	3,3
Haluan käyttää rahani tämänhetkiseen kulutukseen (p=0,5092)	21,9	22,2	16,9	15,5	14,8	22,4
Minulla on muita säästökohteita (p=0,1980)	22,7	19,0	6,6	4,6	4,4	0,0
En ole tullut ajatelleeksi säästämistä (p=0,1047)	21,5	5,4	8,2	8,5	4,0	3,5
Uskon tulevani eläkkeellä toimeen ilman säästämistä (p<0,0001)	2,3	6,0	4,5	5,4	14,8	25,4
Uskon saavani aikamani perintöä, josta on minulle taloudellista hyötyä (p=0,7880)	4,0	6,6	5,0	5,1	3,4	4,2
Minulla on jo varallisuutta, josta uskon olevan minulle eläkeaikana taloudellista hyötyä (p=0,4151)	1,0	6,0	5,4	6,8	5,0	1,4
Muu syy (p=0,8381)	6,8	7,7	5,7	5,2	6,4	3,6

Eläkesäästäminen, taloudelliset mahdollisuudet ja säästämistarve 35 vuotta täyttäneillä

Koska eläkesäästäminen on harvoille opiskelijoille, työelämän alkutaipaleella oleville tai perheenperustamisvaiheessa oleville taloudellisesti mahdollista, on järkevää rajata tarkastelu jatkossa niihin ikäryhmiin, joilla on ikänsä puolesta tasapuolisempi mahdollisuus säästää.

Tarkastelemme tästä eteenpäin vain 35 vuotta täyttäneitä vastaajia. Jaamme vastaajat eläkesäästämisen ja sen mahdollisuuksien mukaan kolmeen toisensa poissulkevaan ryhmään:

- niihin, jotka ovat säästäneet eläkeaikaa varten (säästäjät)
- niihin, jotka eivät ole säästäneet eläkeaikaa varten sen vuoksi, ettei heillä ole siihen taloudellista mahdollisuutta (talousrajoitteiset)
- niihin, jotka eivät ole säästäneet eläkeaikaa varten, mutta syynä eivät ole taloudelliset rajoitteet (muut).

Taulukko 3.3.

35 vuotta täyttäneet vastaajat eläkesäästämisen ja taloudellisten mahdollisuuksien sekä keskeisten taustatekijöiden mukaan, prosenttia vastaajista. Vuosi 2014.

	Säästäjät	Ei-säästäjät, talousrajoitteiset	Ei-säästäjät, muut ¹⁾	Kaikki
Kaikki	43,3	40,1	16,7	100,0
Lkm	588	523	222	1 333
Ikäryhmä (p=0,0476)				
35–44	28,4	25,9	24,5	26,7
45–54	30,4	32,9	30,6	31,4
55–64	29,2	34,4	33,8	32,0
65–67	12,1	6,9	11,1	9,8
	100,0	100,0	100,0	100,0
Sukupuoli (p=0,4445)				
mies	47,8	46,9	51,9	48,1
nainen	52,2	53,1	48,1	51,9
	100,0	100,0	100,0	100,0
Siviilisääty (p=0,0001)				
avoliitto, naimisissa tai rek. parisuhteessa	76,2	65,2	70,5	70,8
eronnut tai asumuserossa	7,7	17,2	14,6	12,6
leski	3,2	2,6	2,3	2,8
naimaton	12,9	15,1	12,5	13,8
	100,0	100,0	100,0	100,0
Koulutus (p<0,0001)				
perusaste	12,3	21,0	25,7	18,1
keskiaste	25,9	35,1	26,3	29,7
alempi korkea-aste	38,5	34,7	31,2	35,8
ylempi korkea-aste	23,2	9,2	16,8	16,5
	100,0	100,0	100,0	100,0
Pääasiallinen toiminta (p<0,0001)				
opiskelija	0,4	1,2	0,4	0,7
palkansaaja	58,5	53,7	62,8	57,3
yrittäjä	13,3	4,5	3,6	8,2
työtön	3,9	13,6	4,9	7,9
eläkkeellä	20,5	23,5	23,9	22,3
pois työelämästä muusta syystä	3,5	3,6	4,4	3,7
	100,0	100,0	100,0	100,0
Asumismuoto (p<0,0001)				
omistusasunto	90,0	66,3	82,3	79,2
vuokra-asunto	7,2	26,3	13,3	15,9
muu	2,8	7,4	4,4	4,9
	100,0	100,0	100,0	100,0
Menojen kattaminen tällä hetkellä (p<0,0001)				
hankalaa tai erittäin hankalaa	7,2	30,5	8,3	16,7
melko hankalaa	17,9	35,3	17,6	24,8
melko helppoa	45,5	29,9	43,1	38,8
helppoa tai erittäin helppoa	29,4	4,3	31,1	19,6
	100,0	100,0	100,0	100,0
Terveydentila (p<0,0001)				
hyvä tai melko hyvä	77,4	58,0	71,3	68,6
kohtalainen	18,1	27,5	22,4	22,6
huono tai melko huono	4,5	14,5	6,6	8,8
	100,0	100,0	100,0	100,0

1) Ryhmä muut koostuu vastaajista, jotka eivät ole säästäneet eläkeikää varten, mutta synnä eivät ole taloudelliset rajoitteet.

Ensimmäiset kaksi ryhmää muodostavat yli 80 prosenttia vastaajista. Eläkeaikaa varten säästäneitä on 43 prosenttia 35 vuotta täyttäneistä. Lähes saman verran, 40 prosenttia, on talousrajoitteen vuoksi säästämättä jättäneitä. Ryhmässä muut ei-säästäjät on vajaa 17 prosenttia vastaajista. (Taulukko 3.3.)

Ryhmien välillä on eroja erityisesti koulutuksen ja toimeentulon sekä pääasiallisen toiminnan ja asumismuodon mukaan. Erityisesti talousrajoitteiset eroavat näiden tekijöiden suhteen muista. Eläkeaikaa varten säästäneet ovat muita korkeammin koulutettuja, asuvat tyypillisesti omistusasunnossa ja ovat palkansaajia, yrittäjiä tai eläkkeellä. He asuvat jonkin verran muita useammin yhdessä kumppanin kanssa ja yksin eläminen on heillä muita vähäisempää. Vastaavasti talousrajoitteiset ovat keskimäärin muita matalammin koulutettuja, muita useammin työttömiä ja taloudelliset sekä terveydelliset vaikeudet korostuvat heillä. Omistusasuminen on heillä muita vähäisempää. Ryhmät eroavat vain vähän ikärakenteeltaan toisistaan: talousrajoitteisissa on muita vähemmän 65 vuotta täyttäneitä. Sukupuolen välisiä eroja ei ole. (Taulukko 3.3.)

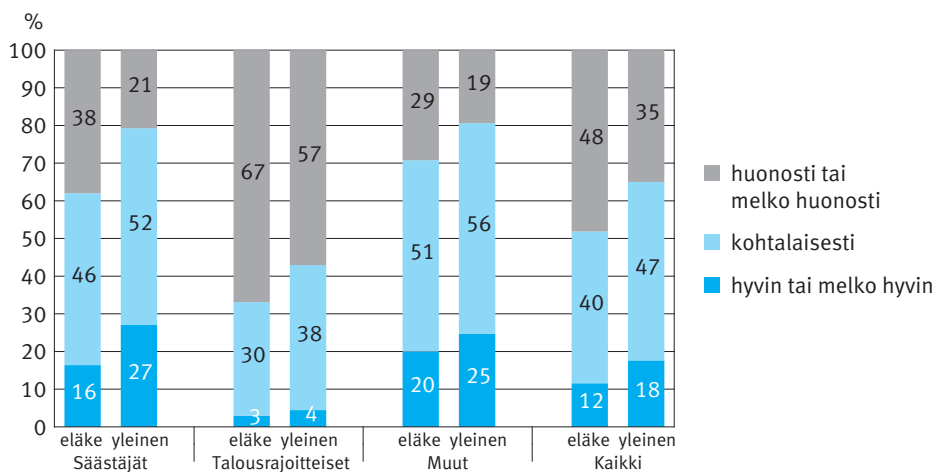
Ryhmä ”muut” on varsin heterogeeninen ryhmä. Ryhmä koostuu vastaajista, jotka eivät varsinaisesti koe, että säästämislle olisi tarvetta. Verrattuna talousrajoitteisten ryhmään ryhmän ”muut” vastaajista selvästi suurempi osa arvioi oman lakisääteisen eläketurvan riittävän eläkeaikaiseen toimeentuloon. Lisäksi tässä ryhmässä on varallisuutta tai aavistus perinnöstä, joka turvaa eläkeaikaista toimeentuloa. Toisaalta osa tämän ryhmän vastaajista aikoo aloittaa säästämisen myöhemmin. Osa vastaajista sen sijaan ei välttämättä edes ajattele tai arvosta eläkeaikaista toimeentuloaan, vaan haluaa käyttää rahansa tämänhetkiseen kulutukseen tai säästää muihin tarkoituksiin. (Liitetaulukko 2.) Ryhmässä ”muut” on siten paitsi niitä, joilla ei ole tarvetta eläkeaikaisen toimeentulonsa kohentamiseen lisäsäästämällä, myös sellaisia henkilöitä, jotka eivät ole valmiita tinkimään nykykulutuksestaan tulevan hyväksi, koska he arvostavat nykyistä kulutusta selkeästi tulevaa kulutusta enemmän. Osa tämän ryhmän henkilöistä voi olla myös ”likinäköisiä” eli eivät syystä tai toisesta kykene tekemään tai noudattamaan pitkän tähtäimen säästösuunnitelmia.

Kun kaikki kotitalouden tulot ja varallisuus otetaan huomioon, talousrajoitteisista yli puolet, 57 prosenttia, arvioi tulevansa toimeen eläkeaikanaan huonosti tai melko huonosti (Kuvio 3.4). Pelkän eläkkeensä turvin toimeentulonsa näin huonoksi arvioi peräti kaksi kolmesta talousrajoitteisesta. Säästäjien sekä ryhmän ”muut” joukossa taloudellisen tilanteensa eläkeaikanaan heikoksi arvioivia oli noin viidennes, kun kotitalouden kaikki tulot ja varallisuus otetaan huomioon. Osalla säästäjistä eläkesäästäminen saattaa osaltaan helpottaa elä-

keikaista toimeentuloa, sillä toimeentulonsa vähintään kohtalaiseksi arvioivien osuus nousee kotitalouden kaikkien tulojen huomioimisen jälkeen säästäjillä muita ryhmiä hieman enemmän. Toisaalta arvioon voivat vaikuttaa myös muut tekijät, sillä säästäjillä lienee useammin varallisuutta ja muitakin tuloja kuin eläke. Kuitenkin myös säästäjistä viidesosa kokee, että eläkesäästämisvarojen sekä kotitalouden muiden tulojen ja varallisuuden jälkeen toimeentulo tulee olemaan melko huonoa tai huonoa eläkeiässä. Tästä voinee päätellä, että he eivät arvele eläkesäästöjensä olevan niin merkittäviä, että ne riittäisivät nostamaan heidän eläkeaikaisen toimeentulonsa kohtuulliselle tasolle.

Kuvio 3.4.

Arvio eläkkeen riittävyydestä kohtuulliseen toimeentuloon ($p < 0,0001$) sekä arvio yleisestä toimeentulosta eläkkeellä ollessa, kun kotitalouden kaikki tulot ja varallisuus otetaan huomioon ($p < 0,0001$). Vastaukset erikseen eläkesäästämisen ja säästämättä jättämisen syyn mukaan. 35+ vastaajat. Vuosi 2014.

Ne talousrajoitteiset, jotka arvioivat tulevansa eläkeaikanaan huonosti tai melko huonosti toimeen, on ryhmä, jossa tosiasiallista tarvetta yksityiselle eläkeaikanaan varautumiselle todennäköisesti olisi eniten. Yli puolet talousrajoitteisista arvioi tulevansa eläkeaikanaan huonosti tai melko huonosti toimeen, kun kaikki kotitalouden tulot ja varallisuus otetaan huomioon (Kuvio 3.4). Tämä on yli 20 prosenttia kaikista 35 vuotta täyttäneistä vastaajista eli vähintään joka viides 35 vuotta täyttäneistä on tämän kyselyn mukaan tilanteessa, jossa hän arvelee eläkeaikaisen toimeentulonsa olevan melko huono tai huono, mutta hänellä ei ole

taloudellista mahdollisuutta yrittää parantaa tulevaa eläkeikäistä toimeentuloaan säästämällä itse.⁶

Talousrajoitteisista huonoksi tai melko huonoksi eläkeikäisen toimeentulonsa arvioineet ovat koulutustasoltaan, toimeentuloltaan sekä terveydentilaltaan selkeästi heikommassa asemassa kuin muut taloudellisista syistä säästämättä jättäneet. Eläkeläisten suuresta osuudesta, ikärakenteesta sekä tämän ryhmän keskimäärin heikommasta terveydentilasta voi päätellä, että ryhmään kuuluu muita useammin myös työkyvyttömyyseläkeläisiä. Myös työttömyys on eläkeikäisen toimeentulonsa huonoksi tai melko huonoksi arvioineilla talousrajoitteisilla muita talousrajoitteisia yleisempää. (Taulukko 3.4.)

Eläkeikäisen toimeentulonsa huonoksi tai melko huonoksi arvioineet talousrajoitteiset poikkeavat edelleen varsin paljon edellä esitetystä säästäjien tai ryhmän ”muut” henkilöistä. Sen sijaan ne talousrajoitteiset, jotka arvioivat toimeentulonsa vähintään kohtalaiseksi eläkeikanaan, eivät eroa yhtä paljon niistä henkilöistä, joilla talousrajoitetta ei ole (vrt. Taulukko 3.3 ja 3.4). Talousrajoitteiset näyttävätkin jakautuvan kahteen ryhmään sen mukaan, kuinka syvä ja pysyvä talousrajoite on ja kuinka paljon talousrajoite oletettavasti vaikuttaa heidän eläkeikäiseen toimeentuloonsa. Eläkeikäisen toimeentulonsa huonoksi tai melko huonoksi arvioineilla talousrajoitteisilla vaikuttaa olevan selkeä tarve omalle säästämislle eläkeikäisen toimeentulonsa parantamiseksi. Taloudelliset syyt, jotka liittyvät muun muassa pienituloisuuteen, työttömyyteen ja työkyvyttömyyteen, estävät kuitenkin säästämistarpeen toteuttamisen. Heillä voidaan ajatella olevan tarve, mutta ei mahdollisuutta, säästää eläkeikää varten. Kyselyn avovastauksissa säästämistarpeen ja -mahdollisuuksien välinen ristiriita ja sen aiheuttama epäoikeudenmukaisuuden kokemus kirvoittivat hyvinkin kriittisiä kommentteja työeläkejärjestelmän toimintaperiaatteita kohtaan.

”Eläkkeen määrän sitominen tuloihin tarkoittaa sitä, että ne, joilla olisi ollut varaa säästää tuloistaan ennen eläkettä saavat entisestään lisää rahaa, kun taas vähätuloiset saavat entisestäänkin vähemmän rahaa. Eriyisesti vammaisten ja sairaiden kannalta tilanne on häpeällinen.” (Mies, 32, ylempi korkea-aste)

6 Taloudellisten tekijöiden lisäksi muiksi säästämättä jättämisen syiksi he ilmoittivat halun käyttää rahat tämän hetken kulutukseen (9 %). Pieni osa (4 %) aikoi myös alkaa säästää myöhemmin. Muut säästämättä jättämisen syyt olivat hyvin vähäisiä niillä talousrajoitteisilla, jotka arvioivat eläkeikäisen toimeentulonsa huonoksi tai melko huonoksi.

Taulukko 3.4.

35 vuotta täyttäneet talousrajoitteiset (taloudellisen syyn takia säästämättä jättäneet) eläkeikäisen toimeentuloarvionsa ja keskeisten taustatekijöiden mukaan, prosenttia vastaajista. Vuosi 2014.

	Toimeentulo huono tai melko huono (n=281)	Toimeentulo vähintään kohtalainen (n=221)
Ikäryhmä (p=0,0663)		
35–44	22,8	29,7
45–54	31,1	33,2
55–64	36,9	32,7
65–67	9,2	4,4
	100	100
Sukupuoli (p=0,1295)		
mies	43,3	50,1
nainen	55,7	49,9
	100	100
Koulutus (p<0,0001)		
perusaste	26,9	13,6
keskiaste	37,0	33,7
alempi korkea-aste	32,1	36,1
ylempi korkea-aste	4,0	16,7
	100	100
Pääasiallinen toiminta (p<0,0001)		
palkansaaaja	44,4	65,0
eläkkeellä	28,1	18,4
työtön	17,9	6,8
yrittäjä	4,5	5,0
muu	5,1	4,8
	100	100
Asumismuoto (p<0,0001)		
omistusasunto	57,8	78,0
vuokra-asunto	33,3	16,7
muu	8,9	5,3
	100	100
Menojen kattaminen tällä hetkellä (p<0,0001)		
hankalaa tai erittäin hankalaa	44,5	10,1
melko hankalaa	38,4	31,6
melko helppoa	16,1	49,1
helppoa tai erittäin helppoa	0,6	8,7
	100	100
Terveystila (p<0,0001)		
hyvä tai melko hyvä	45,4	73,9
kohtalainen	33,4	20,5
huono tai melko huono	21,2	5,6
	100	100

4 Epävarmuus ja säästämistarve

Edellä tarkastelimme eläkesäästämistä ja sen tarvetta taloudellisten mahdollisuuksien kautta. Oman talouden ja siihen liittyvien ennakoarvioiden ja rajoitteiden lisäksi eläkesäästämiseen ja näkemykseen sen tarpeesta todennäköisesti vaikuttaa myös se, miten luotettavana henkilö pitää lakisääteistä eläkejärjestelmää. Mikäli luottamus järjestelmän toimivuuteen horjuu, epävarmuus omaa eläketurvaa ja eläkeaikaista toimeentuloa kohtaan lisääntyy ja koettu säästämistarve voi kasvaa.

Barr (2013) luokittelee eläkejärjestelmiin kohdistuvat riskit karkeasti järjestelmäriskeihin, markkinariskeihin ja yksilön käyttäytymiseen liittyviin riskeihin. Järjestelmäriskejä ovat makrotaloudelliset riskit, kuten tuotannon tasoon ja inflaatioon liittyvät riskit sekä väestön ikärakenteen muutokseen liittyvät riskit ja poliittiset riskit. Markkinariskejä ovat muun muassa työntekijän ansioihin ja sijoitusten tuottokehitykseen liittyvät riskit. Yksilöiden käyttäytymiseen liittyvät riskit liittyvät esimerkiksi yksilön epäedullisiin päätöksiin vaikkapa eläkkeelle jäämisen suhteen tai toisaalta hallinnollisiin väärinkäytöksiin. (Ks. myös Barr & Diamond 2006; Tenhunen 2008.)

Eläkejärjestelmiin liittyvät riskit ilmenevät yksilötasolla pitkälti eläkkeen tasoon ja sen maksuun liittyvänä epävarmuutena. Suomen 2010-luvun heikko talous- ja työllisyystilanne on heijastunut oletettavasti paitsi epävarmuuteen omia tötuloja ja sitä kautta tulevaa eläketurvaa kohtaan, myös yleisemmin epävarmuuteen eläkejärjestelmän kestävyyttä kohtaan ja lisännyt odotuksia eläke-etuuksien leikkaustarpeista. Yksilön kannalta tulevaan eläkkeeseen voikin ajatella kohdistuvan lähinnä kolmenlaista epävarmuutta: epävarmuutta siitä, miten eläke määräytyy voimassa olevien säännösten puitteissa, epävarmuutta siitä, millainen eläkejärjestelmä on tulevaisuudessa (poliittinen riski) sekä epävarmuutta tulevista tötuloista, joiden perusteella eläke määräytyy (Dominitz ym. 2002).

Se, kuinka paljon henkilö tietää eläkejärjestelmästä ja mitä kanavia pitkin hän on tietonsa saanut, voi vaikuttaa henkilön käsityksiin eläketurvasta ja sen luotettavuudesta (Tenhunen 2012, 50). Nykyjärjestelmään liittyvää epävarmuutta vähentävät erilaiset eläketietopalvelut. Tällä hetkellä vakuutetuille lähetetään keretyneistä eläkkeistä laskelmia ja internetissä on mahdollista tehdä henkilökohtainen menneeseen työhistoriaan sekä tulevaisuuden oletuksiin perustuva eläke-ennuste. Nykyjärjestelmästä on saatavilla tietoa, jos sitä osaa tai haluaa haakea. Sen sijaan tulevista muutoksista tietoa ei samassa määrin ole. Ihmisten on

vaikea arvioida millaisia muutoksia eläke- ja muuhun sosiaaliturvaan jatkossa tulee. Myös tulevien työtulojen kehittymistä ja työkyvyn säilymistä voi olla vaikea arvioida. Eläkeiän noustessa yksilöiden tulee arvioida yhä pidemmälle tulevaisuuteen työkykyään ja -tulojaan ja siten epävarmuus omasta tilanteesta voi olla merkittävääkin.

Eläke-etuuksiin ja muihin sosiaaliturvaetuuksiin on tehty 1990-luvun lamas-ta lähtien pääosin etuuksia heikentäviä muutoksia. Eläkeleikkaukset ja eläketurvan ehtojen muutokset ovat edellytys eläkejärjestelmän rahoituksen kestävyydelle ja tehdyt uudistukset ovat voineet valaa uskoa eläkejärjestelmän säilymiseen tulevasta ”ikäpommista” huolimatta. Toisaalta etuuksien leikkauspolitiikka ja väestön ikääntymisen aiheuttamista ongelmista käyty julkinen keskustelu voivat myös lisätä odotuksia tulevista leikkauksista ja siten epävarmuutta eläketurvan tulevaisuudesta.

Julkinen keskustelu eläkejärjestelmästä ja sen tulevaisuudesta on ollut viime vuosina melko runsasta. Usein keskustelu on ollut kriittistä tai huolestuttanut, mutta silti suhteellisen moniäänistä. Tämä käy ilmi Eläketurvakeskuksen kokoamasta lehdistöaineistosta.⁷ Kyselyaineiston keräämisen aikoihin keväällä 2014 yleisiä eläkkeisiin liittyviä teemoja lehdistössä olivat muun muassa tulevan eläkeuudistuksen valmistelu ja uudistuksen tuomat etuuksien muutokset, erityisesti vanhuuseläkeiän nosto. Uudistuksen lopullisesta sisällöstä ei kuitenkaan kyselyajankohtana ollut vielä selvyttä. Toiseksi julkisuudessa keskusteltiin suhteellisen usein eläkeläisten toimeentulosta, tuloeroista ja eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuuteen liittyvistä kysymyksistä. Lisäksi eläkelaitosten sijoitustoiminnan riskeihin ja vastuullisuuteen sekä eläkevarojen käyttöön liittyvät seikat olivat melko paljon esillä, ajoittain hyvinkin kriittiseen sävyyn. Myös eläkelaitosten johdon toimintaan ja mahdollisiin väärinkäyttöihin kiinnitettiin aika ajoin runsaasti huomiota. Suoraan eläkkeisiin liittyvien teemojen ohella on syytä huomioda, että epävakaa taloustilannetta käsiteltiin julkisuudessa runsaasti. Jos mediassa esiintyneitä teemoja vertaa Barrin (2013) edellä mainittuun kolmijakoon eläkejärjestelmään kohdistuvista riskeistä, julkisuudessa puhuttiin paljon ainakin järjestelmäriskeistä ja markkinariskeistä sekä jonkin verran yksilön käyttäytymiseen liittyvistä riskeistä.

Näiden teemojen voidaan olettaa vaikuttaneen kyselyssä ilmeneviin epävarmuuden kokemuksiin. Tätä tulkintaa vahvistaa se, että julkisen keskustelun nä-

⁷ Kiitämme Kristiina Tuomista lehdistöaineiston temaattisesta luokittelusta. Mukaan otettiin kaikki eläkeaiheiset lehtiartikkelit puolen vuoden ajalta tammikuusta kesäkuuhun 2014.

kyvimmät teemat tulivat selkeästi esiin kyselyn avovastauksissa (Liukko 2016).⁸ Heikko talous- ja työllisyystilanne, eläke-etuuksien muutokset sekä yleinen epäluottamus poliittiseen päätöksentekoon, olivat yleisimpien teemojen joukossa kysyttäessä sitä, mikä vähentää luottamusta eläketurvaan. Monissa vastauksissa nostettiin esiin myös epävarmuus eläketurvan riittävydestä ja oltiin huolissaan eriarvoisuudesta ja eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuudesta esimerkiksi fyysisesti raskasta työtä tekevien tai lastenhoidon vuoksi lyhyempiä työuria tekevien naisten kohdalla. Lisäksi mediassa käyty keskustelu näkyi myös eläkelaitosten sijoitustoiminnan sekä eläkelaitosten johdon toiminnan ja pätevyyden kyseenalaistamisena.

Epävarmuus eläkejärjestelmää kohtaan

Luottamuskyseilyssä esitettiin erilaisia eläkkeisiin liittyviä väittämiä ja vastaajia pyydettiin esittämään mielipiteensä asiaan. Suorimmin nimenomaan eläkejärjestelmään liittyvää poliittista tai hallinnollista riskiä kuvaavat kyselyssä esitetyt eläkejärjestelmän toimijoihin ja päättäjiin liittyvät väitteet eläkevarojen luotettavasta hoidosta, eläkejärjestelmän muuttumisesta liian usein ja siitä, kokeeko vastaaja päätöksentekijöiden tekevän hänen etujensa mukaisia päätöksiä. Mikäli näitä tekijöitä kohtaan koetaan epäluottamusta, epävarmuus eläkejärjestelmän toimintaa kohtaan voi lisääntyä.

Vastaukset jakoutuivat eläkesäästämisen suhteen siten, että epäileväisimmin eläkevarojen hoitoon suhtautuivat talousrajoitteen vuoksi säästämättä jättäneet ja kaikkein eniten siihen luottivat ryhmän ”muut” vastaajat. Talousrajoitteisista liki puolet suhtautui eläkevarojen hoitoon epäilevästi. He olivat myös kriittisiä sen suhteen, että eläkkeistä päättävät tekisivät heidän etujensa mukaisia päätöksiä. Talousrajoitteisista alle viidennes uskoi eläkepäästösten olevan heidän etujensa mukaisia, säästäjistä ja ryhmän ”muut” vastaajista näin uskoi noin neljännes vastaajista. Varsin moni, 15–20 prosenttia vastaajista, ei osannut vastata näihin kysymyksiin. (Taulukko 4.1.)

Talousrajoitteisten kriittisyys voi liittyä tähän ryhmään lukeutuvien yleiseen luottamuspulaan (poliittisia) päättäjiä ja sosiaaliturvajärjestelmää kohtaan. Tähän ryhmään kuuluvat saattavat olla muita useammin työttömyyden, sairauksien ja työkyvyttömyyden takia joutuneet turvautumaan yhteiskunnan tukiin ja palveluihin. He ovat siten saattaneet myös kokea pettymyksiä ja turhautumista

⁸ Aiemmassa tutkimuksessa on tuotu esiin, että mediakeskustelun seuraaminen ei kuitenkaan välttämättä paranna eläkejärjestelmän tuntemusta (Boeri & Tabellini 2012).

sosiaaliturvajärjestelmää kohtaan. Olennainen taustatekijä on myös se, että talousrajoitteisten ryhmä eroaa muista selkeästi myös koulutuksen ja toimeentulon mukaan: koulutus on vähäisempää ja toimeentulovaikeuksia selkeästi enemmän kuin muissa ryhmissä. Useissa tutkimuksissa on havaittu, että sekä luottamus toisiin ihmisiin että luottamus yhteiskunnallisia instituutioita kuten eläkejärjestelmää kohtaan on heikompaa muun muassa vähemmän koulutetuilla, pienituloisilla ja työttömillä (Van Oorschot & Finsveen 2009; Kouvo 2014; Takala 2015).

Taustamuuttujien vakioimiseksi tarkastelimme säästämisen yhteyttä suhtautumisessa päätöksentekoon ja eläkevarojen hoitoon logistisen regressiomallin avulla. Talousrajoitteisten muita kriittisempi suhtautuminen säilyy, vaikka otetaan logistisen regressiomallin avulla huomioon ryhmien mahdolliset erot iän, sukupuolen, terveyden, koulutuksen ja pääasiallisen toiminnan suhteen. Kun otetaan huomioon lisäksi ryhmien väliset erot toimeentulokokemuksissa, talousrajoitteisten kriittisyys vähenee selvästi erityisesti päätöksentekoa kohtaan. (Liitetaulukko 3.) Talousrajoitteisten kriittisyys sen suhteen, että eläkkeistä päättävät tekisivät heidän etujensa mukaisia päätöksiä, liittyy siten pitkälti heidän muita yleisimmin kokemiin toimeentulovaikeuksiin. Sen sijaan talousrajoitteisten kriittinen suhtautuminen eläkevarojen hoitoon ei selity pelkästään ryhmien välisillä eroilla koulutuksen, toimeentulovaikeuksien ja työttömyyskokemusten suhteen, vaan kriittisyys säilyy taustatekijöiden vakioimisen jälkeenkin (Liitetaulukko 3).

Varsin monella ei ollut mielipidettä siitä, muuttuuko eläkejärjestelmä liian usein. Talousrajoitteisista yli kolmannes ei osannut ottaa asiaan kantaa ja muistakin ryhmistä yli neljännes. Vaikka eläkeaikaa varten säästäneet vaikuttivat olevan hieman muita useammin sitä mieltä, että eläkejärjestelmää muutetaan liian usein, ryhmien väliset erot käytännössä poistuivat, kun otettiin logistisen regressiomallin avulla huomioon ryhmien erot iän, sukupuolen, terveyden, koulutuksen ja pääasiallisen toiminnan suhteen. (Taulukko 4.1 ja Liitetaulukko 3.)

Taulukko 4.1.

Vastaajien (35+) mielipiteet esitettyihin väitteisiin eläkkeistä eläkesäästämisen ja säästämättä jättämisen syyn mukaan, prosenttia vastaajista. Vuosi 2014.

	Säästäjät	Ei-säästäjät, talusrajoitteiset	Ei-säästäjät, muut ¹⁾
Eläkevaroja hoidetaan luotettavasti ($p < 0,0001$)			
samaa/ osittain samaa mieltä	43,1	31,4	47,9
eri/ osittain eri mieltä	41,8	48,8	37,8
ei osaa sanoa	15,1	19,8	14,3
	100,0	100,0	100,0
Eläkejärjestelmä muuttuu liian usein ($p = 0,0968$)			
samaa/ osittain samaa mieltä	39,9	35,3	33,8
eri/ osittain eri mieltä	32,6	30,3	37,5
ei osaa sanoa	27,5	34,4	28,7
	100,0	100,0	100,0
Eläkkeistä päättävät tekevät etujeni mukaisia päätöksiä ($p = 0,006$)			
samaa/ osittain samaa mieltä	25,6	18,3	26,4
eri/ osittain eri mieltä	56,8	63,8	52,0
ei osaa sanoa	17,6	17,9	21,6
	100,0	100,0	100,0
Luvatut eläkkeet pystytään maksamaan tulevaisuudessa ($p = 0,0059$)			
samaa/ osittain samaa mieltä	33,6	29,0	40,7
eri/ osittain eri mieltä	50,3	46,8	39,6
ei osaa sanoa	16,1	24,3	19,8
	100,0	100,0	100,0

1) Ryhmä ”muut” koostuu vastaajista, jotka eivät ole säästäneet eläkeaikaa varten, mutta syynä eivät ole taloudelliset rajoitteet.

Taustatekijöiden suhteen ilmenee, että sukupuolen mukaiset erot ovat varsin suuret: naiset suhtautuivat selvästi miehiä kriittisemmin kaikkiin väitteisiin. Naisien ohella eläkevarojen hoitoon kriittisesti suhtautuivat nuoremmat, vähemmän koulutetut ja toimeentulovaikeuksia kokeneet. Kriittisesti siihen, että päättäjät tekisivät heidän etujensa mukaisia ratkaisuja, suhtautuivat naisten lisäksi terveytensä ja toimeentulonsa huonoksi kokeneet. Naiset olivat myös miehiä useammin sitä mieltä, että eläkejärjestelmä muuttuu liian usein, kun taas korkeasti koulutetut suhtautuivat tähän muita positiivisemmin. Logistisessa regressiomallissa ”en osaa sanoa” -vastaukset on luokiteltu samaan ryhmään epäilevien vastausten kanssa, jolloin esimerkiksi ensimmäisen väitteen kohdalla vetosuhteet kuvaavat todennäköisyyttä sille, että henkilö uskoo eläkevarojen hoidon

luotettavuuteen suhteessa siihen, että hän ei näin usko tai ei osaa ottaa kantaa asiaan. (Liitetaulukko 3.)

Sekä poliittista että taloudellista riskiä peilaava kysymys on esitetty väite siitä, että ”luvatut eläkkeet pystytään maksamaan tulevaisuudessa”. Tämä väite voidaan ymmärtää monella tavalla. Väitteen kuvaaman ”eläkelupauksen”⁹ voidaan ajatella viittaavan ensinnäkin siihen, että jo kertyneet eläkkeet tulevat aikanaan maksuun. Eläkelupaus voidaan ymmärtää myös siten, että tietty eläketurvan taso säilyy jatkossakin, esimerkiksi niin, että eläke takaa kohtuullisen toimeentulon tason henkilön ollessa eläkkeellä. Lisäksi osa saattaa mieltää eläkelupauksen niin, että eläketurvan tulisi saavuttaa niin sanottu tavoitetaso (eli 60 % eläkettä edeltävistä ansioista) suhteessa työuran loppupään ansioihin, kuten ennen vuoden 2005 uudistusta, eikä suhteessa koko työuran ansioihin. Tästä näkökulmasta eläkelupaus on muuttunut huomattavan paljon reilun vuosikymmenen takaisesta lainsäädännöstä – yksilön palkkakehityksestä riippuen. Poliittisten riskien ohella väite luvattujen eläkkeiden maksamisesta viittaa myös monenlaisiin taloudellisiin riskeihin ja voi siten peilata paitsi eläkelainsäädännön muuttumiseen liittyvää epäluottamusta, myös yleisemmin taloustilanteeseen ja väestökehitykseen ja siten eläkejärjestelmän rahoitukselliseen kestävyys-teen liittyvää huolta.

Käsitlemme seuraavaksi kysymystä eläkelupauksesta kolmen taustamuuttujan eli iän, säästämisen ja eläketietämyksen¹⁰ suhteen. Tarkastelemme kysymystä myös logistisen regressiomallin avulla. Eläkelupausta koskevaan kysymykseen on tarkoituksenmukaista syventyä lähemmin, koska sillä voi olettaa olevan keskeinen merkitys mahdollisen säästämistarpeen taustalla.

Tarkastelemme iän mukaisia eroja Takalan (2015) analyysien kautta. Mitä nuoremasta vastaajasta on kyse ja mitä pidemmällä tulevaisuudessa eläkeiä vastaajalla on, sitä enemmän vastaukset heijastavat epävarmuutta tulevasta eläkejärjestelmästä sekä toimeentuloon liittyvien asioiden osalta myös työtuoloista. Nykyjärjestelmään liittyvää epävarmuutta kuvaavat parhaiten jo eläkkeellä olevien tai lähellä eläkeikää olevien vastaukset.

Tarkasteltaessa 35–67-vuotiaita vastaajia ilmenee, että nuoremmat luottavat lähempänä vanhuuseläkeikää olevia useammin siihen, että eläke takaa kohtuullisen toimeentulon, mutta toisaalta ovat vanhempia epävarmempia siitä, pysty-

9 Viittaamme mainittuun väitteeseen yksinkertaisuuden vuoksi käsitteellä ”eläkelupaus” pitäen mielessä sen, että tämä lupaus voidaan tulkita usealla eri tavalla.

10 Eläketietämystä mitattiin kysymyksellä, ”miten hyvin arvioit tuntevasi kansaneläke- ja työeläkejärjestelmää”. Vastausvaihtoehdot olivat: hyvin, melko hyvin, kohtalaisesti, melko huonosti tai huonosti.

täänkö luvatut eläkkeet maksamaan tulevaisuudessa.¹¹ Eläkejärjestelmän päätöksentekoon liittyvissä luottamuskysymyksissä ei yli 35-vuotiaiden keskuudessa ollut tilastollisesti merkitseviä eroja eri ikäryhmien välillä. (Takala 2015, ks. myös Taulukko 4.2 ja liitetaulukko 3.) Siten yleinen luottamus kohtuulliseen eläketurvaan ja eläkepäätäjien toimintaan ei vaikuta tarkasteltavassa ikäryhmässä olevan sen heikompaa mitä kauempana eläkeikä on, vaan eläkeajan etäisyys näyttää lisäävän epävarmuutta lähinnä järjestelmän pitkän aikavälin kestävyyttä kohtaan. Tämä lienee osin osa laajempaa huolta jo pidempään vallinneesta heikosta taloustilanteesta ja sen mahdollisista vaikutuksista eläkejärjestelmään yhdessä väestön ikääntymisen kanssa.

Myös kyselyn avovastaukset antavat tukea sille, että nuoremmat ikäluokat ovat iäkkäämpiä useammin huolissaan väestökehityksestä. Avovastauksista käy ilmi, että lähempänä vanhuuseläkeikää olevat vastaajat eivät juuri olleet huolissaan väestön ikääntymisestä ja sen aiheuttamista ongelmista järjestelmän kestävyydelle, kun alle 55-vuotiailla vastaajilla tämä teema tuli useammin esiin, esimerkiksi näin:

”Suuret ikäluokat vanhenee joten yhä vähempi määrä työikäisiä maksaa eläkkeet. Se ei kuitenkaan onnistu niin vaan eläkkeitä joudutaan pienentämään tai ohjataan ihmiset itse säästämään vanhuuden varalle tai tekemään töitä vaikka on nimellisesti eläkkeellä.” (Nainen, 42, alempi korkea-aste)

län lisäksi myös säästäminen oli yhteydessä näkemyksiin eläkelupauksesta. Säästäjät ja ne, joilla ei ollut varaa säästää eläkeikää varten, suhtautuvat hieman epäileväisemmin luvattujen eläkkeiden maksuun tulevaisuudessa kuin ryhmän ”muut” vastaajat eli ne, jotka eivät säästä, mutta joiden syynä säästämättä jättämiselle eivät ole taloudelliset rajoitteet. Säästäjistä 50 prosenttia epäili luvattujen eläkkeiden maksua, talousrajoitteisista 47 prosenttia ja ryhmästä ”muut” 40 prosenttia. (Taulukko 4.1.) Se, että viimeksi mainitun ryhmän vastaajat suhtautuivat jonkin verran säästäjiä ja talousrajoitteisia optimistisemmin sekä eläkevarojen hoitoon että eläkkeiden tulevaan maksuun on loogista: ryhmään kuuluu muita useammin henkilöitä, jotka eivät säästä eläkeikää varten, koska he uskovat eläkkeensä takaavan riittävän eläkeikäisen toimeentulon. Ryhmän ”muut”

11 Eläkkeen takaamaan kohtuulliseen toimeentuloon uskoi 35–44-vuotiaista 59 prosenttia ja 55–64-vuotiaista 47 prosenttia. Siihen, että luvatut eläkkeet pystytään maksamaan tulevaisuudessa, uskoi 35–44-vuotiaista 18 prosenttia ja 55–64-vuotiaista 40 prosenttia. (Takala 2015.)

vastaajat ovat siten keskimäärin kaikkein optimistisimpia ja luottavaisimpia eläkejärjestelmää kohtaan.

Taustamuuttujien vakioimiseksi tarkastelemme eläkelupauksen ja säästämissen välistä yhteyttä vielä logistisen regressiomallin avulla. Säästäjien ja talousrajoitteen vuoksi säästämättä jättäneiden muita kriittisempi suhtautuminen eläkelupaukseen säilyy myös sen jälkeen, kun otetaan huomioon ryhmien mahdolliset erot iän, sukupuolen, terveyden, koulutuksen, pääasiallisen toiminnan ja toimeentulokokemusten mukaan. Erityisen vahvana näkyy ero talousrajoitteisten ja niiden säästämättä jättäneiden välillä, joilla syynä säästämättömyyteen eivät ole taloudelliset tekijät. Säästäjien ja ryhmän ”muut” välisen eron tilastollinen merkitsevyys laskee taustatekijöiden vakioimisen jälkeen merkitsevyyden rajalle. Tämä liittyy pitkälti siihen, että säästäjissä on yrittäjiä muita ryhmiä enemmän. Säästäjien kriittinen suhtautuminen eläkelupaukseen selittyy siten osin yrittäjien kriittisellä asenteella eläkelupausta kohtaan.

Taustatekijöiden suhteen ilmenee, että sukupuolen mukaan erot ovat varsin suuret: miehet luottavat naisia useammin eläkelupaukseen. Yrittäjät suhtautuivat eläkelupaukseen muita kriittisemmin. Korkeammin koulutetut luottavat eläkelupaukseen muita hieman todennäköisemmin ja toimeentulovaikeuksia kokeneet suhtautuvat eläkelupaukseen muita kriittisemmin. Vastaajan terveydentilalla ei ollut yhteyttä vastauksiin. Kuten edellä todettiin, myös regressiomalli vahvistaa, että vanhemmat ovat nuorempia luottavaisempia eläkelupaukseen. On huomattava, että logistisessa regressiomallissa ”en osaa sanoa” -vastaukset on luokiteltu samaan ryhmään epäilevien vastausten kanssa, jolloin vetosuhteet kuvaavat todennäköisyyttä sille, että henkilö luottaa eläkelupaukseen suhteessa siihen, että hän ei luota tai ei osaa ottaa kantaa asiaan. (Taulukko 4.2.)

Eläkesäästäjien ja talousrajoitteisten kriittinen suhtautuminen eläkelupauksen pitävyyyteen saattaa kertoa epävarmuuteen liittyvästä eläkesäästämisen tarpeesta. Se, että epäluottamus eläkkeiden maksulupaukseen on lähes samalla tasolla säästäjillä ja talousrajoitteisilla, mutta epäluottamus päätöksentekoon ja eläkevarojen hoitoon ei säästäjillä nouse yhtä usein esiin kuin talousrajoitteisilla, voi tarkoittaa sitä, että säästäjien mielestä eläkelupausten pitävyyttä uhkaavat eläkejärjestelmän epäpätevän hoidon sijaan lähinnä heikko talouskehitys ja siihen liittyvät eläkejärjestelmän riskit sekä mahdollisesti väestörakenteen muutokseen liittyvät tekijät.

Taulukko 4.2.

Logistinen regressiomalli eläkesäästäjien, talousrajoitteisten ja muista syistä säästämättä jättäneiden suhtautumisesta eläkelupaukseen. Vuosi 2014.

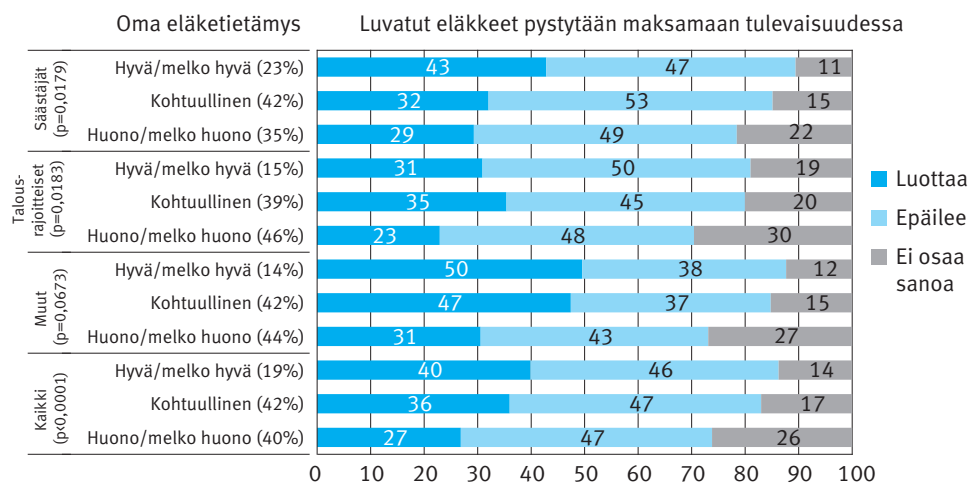
Selittävinä tekijöinä mallissa 1 eläkesäästäminen ilman taustatekijöitä, mallissa 2 eläkesäästäminen yhdessä demografisten ja sosioekonomisten tekijöiden ja terveyttä kuvaavien taustamuuttujien kanssa ja mallissa 3 selittäviksi tekijöiksi on lisätty toimeentulokokemukset. Taulukossa vetosuhteet (odds ratio) ja χ^2 -testien p-arvot. Vertailuryhmän vetosuhte on tasan yksi. Vetosuhteen ollessa suurempi kuin yksi tapahtuman riski on kyseisessä ryhmässä suurempi kuin vertailuryhmässä. Vastaavasti vetosuhteen ollessa pienempi kuin yksi tapahtuman riski on tarkasteltavassa ryhmässä vertailuryhmää pienempi.

Regressiomalli (luottaa eläkelupaukseen=1; ei luota tai ei osaa sanoa=0)					
	vetosuhte		p-arvo		
Malli 1.					
Eläkesäästäminen					
Säästäjät	0,74		0,0646		
Talusrajoitteiset	0,60		0,0020		
Muut	1,00				
	vetosuhte		p-arvo		
Malli 2.			Malli 3.		
Eläkesäästäminen ja taustamuuttujat			Eläkesäästäminen ja taustamuuttujat		
Säästäjät	0,75	0,1020	Säästäjät	0,76	0,1095
Talusrajoitteiset	0,59	0,0033	Talusrajoitteiset	0,70	0,0593
Muut	1,00		Muut	1,00	
Ikä (jatkuva)	1,05	<0,0001	Ikä (jatkuva)	1,05	<0,0001
Sukupuoli			Sukupuoli		
mies	1,00		mies	1,00	
nainen	0,54	<0,0001	nainen	0,54	<0,0001
Arvio terveydestä			Arvio terveydestä		
hyvä/melko hyvä	1,00		hyvä/melko hyvä	1,00	
kohtalainen	0,93	0,6647	kohtalainen	1,02	0,9106
huono/melko huono	0,78	0,3169	huono/melko huono	0,91	0,7028
Koulutus			Koulutus		
perusaste	1,00		perusaste	1,00	
keskiaste	1,26	0,2234	keskiaste	1,27	0,2125
alempi korkea-aste	1,43	0,0609	alempi korkea-aste	1,37	0,0977
ylempi korkea-aste	1,45	0,1001	ylempi korkea-aste	1,30	0,2623
Pääasiallinen toiminta			Pääasiallinen toiminta		
töissä, palkansaaja	1,00		töissä, palkansaaja	1,00	
töissä, yrittäjä	0,66	0,1005	töissä, yrittäjä	0,67	0,1212
eläkkeellä	1,28	0,1991	eläkkeellä	1,30	0,1675
muu (työtön, opiskelija, muut)	1,31	0,1899	muu (työtön, opiskelija, muut)	1,45	0,0783
			Kokemus toimeentulosta		
			helppoa	1,00	
			melko helppoa	0,86	0,3874
			melko hankalaa	0,63	0,0279
			hankalaa	0,52	0,0094

On myös huomionarvoista, että talousrajoitteisista suuri osa, noin neljännes, ja ryhmän ”muut” henkilöistäkin noin viidennes, ei osannut arvioida sitä, pystytäänkö luvatut eläkkeet maksamaan tulevaisuudessa (Taulukko 4.1). Tämä voi olla yhteydessä siihen, että eläkejärjestelmän tuntemus on heikointa näissä kahdessa ryhmässä:¹² Eläkejärjestelmän huonosti tai melko huonosti arvioi tuntevansa noin 45 prosenttia ja hyvin tai melko hyvin ainoastaan noin 15 prosenttia talousrajoitteisista tai ryhmän ”muut” vastaajista. Eläkeaikaa varten säästäneet arvioivat tuntevansa Suomen eläkejärjestelmän hieman muita paremmin. (Kuvio 4.1.)

Kuvio 4.1.

Säästäjien, talousrajoitteisten ja muista kuin taloudellisista syistä säästämättä jättäneiden arvio eläketietämyksensä tasosta ($p < 0,0001$) sekä vastaus väitteeseen ”luvatut eläkkeet pystytään maksamaan tulevaisuudessa”. (Luottaa=samaa tai osittain samaa mieltä; Epäilee=eri tai osittain eri mieltä väittämän kanssa). Vuosi 2014.

Eläketietämys ja usko luvattujen eläkkeiden maksuun näyttivät edellisen luottamuskyselyn mukaan olevan yhteydessä toisiinsa siten, että ne, jotka arvioivat eläketietämyksensä vähintään kohtalaiseksi, luottivat eläkkeiden maksuun useammin kuin ne, jotka arvioivat eläketietämyksensä huonoksi (Tenhunen 2012).

12 Kansainvälisessä tutkimuksessa hyvien taloustaitojen on todettu olevan yhteydessä eläkesuunnitteluun ja korkeampaan varallisuuteen (mm. Lusardi & Mitchell 2011). Eläkejärjestelmän heikompi tuntemus saattaa siten liittyä laajemmin siihen, että talousrajoitteiset ja muusta syystä säästämättä jättäneet voivat olla vähemmän kiinnostuneita tai ymmärtää vähemmän talousasioista kuin säästäjät.

Vastaava eläketietämyksen ja luottamuksen välinen yhteys on havaittavissa myös tässä tarkastelussa, jos tarkastellaan ainoastaan väittämään myönteisesti suhtautuvia: väitteen kanssa samaa tai osittain samaa mieltä olevien osuus on pienempi niiden joukossa, joilla eläketietämys on heikkoa. Kiinnostavinta ja samalla hie- man yllättävää on kuitenkin se, että väitteeseen kriittisesti suhtautuvien osuus ei juuri vaihtele eläketietämyksen mukaan. Eläkelupaukseen kriittisesti suhtau- tuvien osuus on keskimäärin vajaa 50 prosenttia eläketietämyksestä riippumatta. Eläketietämyksen heikko taso heijastuu sen sijaan siihen, että asiaan ei osa- ta ottaa kantaa. (Kuvio 4.1).

Epävarmuus toimeentulosta eläkeaikana

Epävarmuus voi liittyä myös eläkkeiden takaamaan toimeentulon tasoon yleisemmin, vaikkei eläkejärjestelmän toimintaa tai kestävyyttä kohtaan tuntisikaan epäluottamusta. Epävarmuus eläkkeiden takaamasta toimeentulosta voi koh- dentua ensinnäkin eläkkeiden korvaustasoon eli siihen, tuottaako järjestelmä riittävän eläkkeen suhteessa eläkettä edeltäviin ansioihin. Toiseksi epävarmuus voi kohdistua omiin työansioihin ja sitä kautta määräytyvään eläkkeen tasoon. Työura voi muodostua rikkonaiseksi esimerkiksi työttömyyden, työkyvyttömyy- den tai pitkien lastenhoitojaksojen takia. Eläke voi jäädä matalaksi myös pie- nen palkan takia.

Toimeentuloon vaikuttavat tulojen ohella luonnollisesti kulutusmenot. Ku- lutustottumukset ja kulutustarpeet määrittelevät sen toimeentulon tason, mi- kä kustakin tuntuu kohtuulliselta. Kulutustottumukset määräytyvät pitkälti to- tutusta kulutuksen tasosta. Kulutustarpeisiin vaikuttavat lisäksi muun muassa terveydentila ja siihen liittyvät menot.

Luottamuskyselyssä kysyttiin vastaajien näkemystä eläkkeen takaamasta koh- tuullisen toimeentulon tasosta yleisesti vanhuudessa sekä erikseen tilanteessa, jossa henkilö tulee työkyvyttömäksi. Talousrajoitteiset suhtautuivat kumpaankin kysymykseen kaikkein kriittisimmin. Siinä missä eläkeikää varten säästäneistä ja ryhmän ”muut” vastaajista 60 prosenttia oli sitä mieltä, että eläke takaa koh- tuullisen toimeentulon vanhuudessa, talousrajoitteisista näin ajatteli vain rei- lu 40 prosenttia vastaajista. Kysyttäessä asiaa työkyvyttömyystilanteen osalta talousrajoitteisista alle 30 prosenttia uskoi eläkkeen takaavan kohtuullisen toi- meentulon, kun säästäjistä ja ryhmän ”muut” vastaajista näin ajatteli reilu 40 prosenttia. Kaikki vastaajat olivat siten epäileväisempiä kohtuullisen toimeen-

tulon tasosta työkyvyttömyyden kohdatessa kuin vanhuuseläkkeelle jäädessä, mutta talousrajoitteiset olivat kriittisimpiä molemmissa tilanteissa. (Kuvio 4.2.)

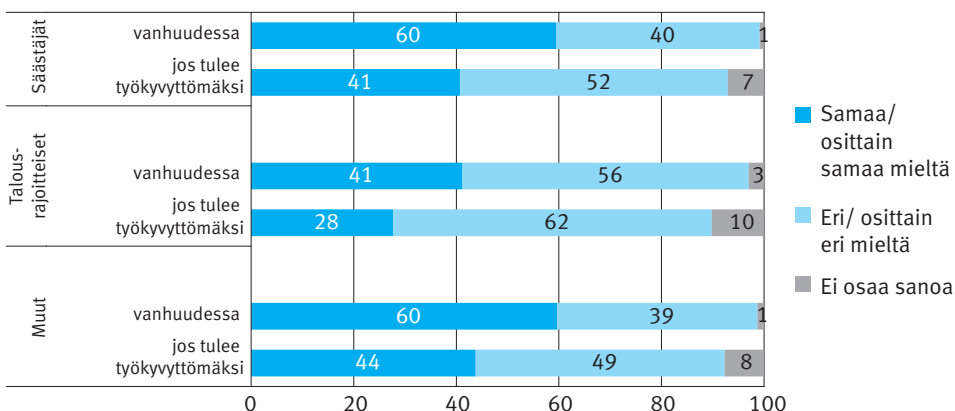
Talousrajoitteisten kriittisyys säilyy molempien kysymysten osalta, kun otetaan logistisen regressiomallin avulla huomioon ryhmien mahdolliset erot iän, sukupuolen, terveyden, koulutuksen ja pääasiallisen toiminnan suhteen. Kun malliin lisätään ryhmien väliset erot toimeentulokokemusten suhteen, erot kysymyksessä, joka koskee eläkkeen takaamaa toimeentuloa työkyvyttömyystilanteessa, pysyvät. Sen sijaan erot kysymyksessä, joka koskee eläkkeen takaamaa toimeentuloa vanhuudessa, laskevat selvästi tilastollisen merkitsevyyden alle. Talousrajoitteisten kriittinen suhtautuminen eläkkeen takaamaan toimeentuloon vanhuudessa liittyy siten pitkälti heidän muita ryhmiä yleisimmin kokemiin toimeentulovaikeuksiin (Kuvio 4.2 ja Liitetaulukko 4).

Naiset erottuvat näidenkin kysymysten kohdalla miehiä selvästi kriittisempinä. Lisäksi terveytensä huonoksi arvioineet sekä toimeentulovaikeuksia kokeneet olivat kriittisiä eläkkeen takaamaa toimeentuloa kohtaan yleensä sekä työkyvyttömyyden kohdatessa. Myös ikä lisäsi kriittisyyttä molempia kysymyksiä kohtaan. (Liitetaulukko 4.)

Kuvio 4.2.

Vastaajien mielipiteet eläkkeen takaamasta kohtuullisesta toimeentulosta vanhuudessa sekä tilanteessa, jossa henkilö tulee työkyvyttömäksi. 35+ vastaajat säästämisen mukaan, prosenttia vastaajista. ($p < 0,0001$ kummassakin kysymyksessä). Vuosi 2014.

Eläke takaa kohtuullisen toimeentulon

Eläkeaikaiseen toimeentuloon voi liittyä epävarmuutta paitsi eläkejärjestelmän myös muun sosiaaliturvan osalta.¹³ Erityisesti ikääntyneillä ihmisillä hoito- ja hoivapalveluiden saatavuus ja niiden hinta vaikuttavat merkittävästi heidän toimeentuloonsa ja hyvinvointiinsa. Väestön ikärakenteen muutos aiheuttaa paineita näiden palveluiden järjestämiselle ja hoiva- ja hoitopalvelumenojen on arvioitu jatkossa kasvavan. Esitetyt arviot menojen tulevasta kehityksestä vaihtelevat toisistaan. Yhteistä on kuitenkin se, että kaikissa arvioissa menojen bruttokansantuoteosuuden odotetaan nousevan suhteessa nykyiseen tasoon. (Klavus & Pääkkönen 2014.)

Ikääntymisen myötä hoito- ja hoivapalveluiden tarve yleensä kasvaa. Tilastokeskuksen kulutustutkimuksen mukaan terveyteen liittyvät menot olivat vuonna 2012 yli kahdeksan prosenttia 75 vuotta täyttäneiden kotitalouksien kaikista kulutusmenoista, kun niiden osuus 25–59-vuotiaiden kotitalouksissa oli kaksi prosenttia (Ahonen & Vaittinen 2015).

Talusrajoitteiset suhtautuivat myös kysymykseen julkisten palveluiden saatavuudesta heidän eläkeaikanaan kriittisemmin kuin säästäjät ja ryhmän ”muut” vastaajat. Talusrajoitteisista reilu 50 prosenttia arvioi julkisten palveluiden saatavuuden huonoksi tai melko huonoksi heidän omana eläkeaikanaan. Säästäjistä ja ryhmän ”muut” vastaajista näin arvioi reilu 40 prosenttia. (Taulukko 4.3.) Talusrajoitteisten osalta huoli julkisista palveluista on ymmärrettävää, sillä heidän terveydentilansa on keskimäärin muita vastaajia heikompi ja terveyspalveluiden tarve on saattanut olla heillä muita yleisempää. Pienituloisuuden ja muita korkeamman työttömyyden takia talusrajoitteiset ovat myös muita useammin nimenomaan julkisen terveydenhuollon varassa. Huoli hoito- ja hoivapalveluiden saatavuudesta voi siten olla heillä yksi osatekijä mahdollisen säästämistarpeen takana.

13 Palomäki (2013) on tutkinut suomalaisten mielipiteitä sosiaali- ja terveyspalveluiden riittävydestä eläkeaikana.

Taulukko 4.3.

Arvio julkisten palveluiden (lähinnä hoito- ja hoivapalvelut) saatavuudesta eläkkeellä ollessa ja eläkesäästäminen näissä ryhmissä. 35+ vastaajat, prosenttia vastaajista. Vuosi 2014.

Julkisten palveluiden saatavuus eläkkeellä ollessa (p=0,001)				
	Säästäjät	Ei-säästäjät, talusrajoitteiset	Ei-säästäjät, muut ¹⁾	Kaikki
hyvä tai melko hyvä	17,3	10,1	18,7	14,6
kohtalainen	36,8	32,6	33,9	34,6
huono tai melko huono	42,1	51,3	42,2	45,8
ei osaa sanoa	3,9	6,0	5,2	5,0
	100	100	100	100

1) Ryhmä muut koostuu vastaajista, jotka eivät ole säästäneet eläkeaikaa varten, mutta syynä eivät ole taloudelliset rajoitteet.

Talusrajoitteisten kriittinen suhtautuminen julkisiin palveluihin säilyy myös sen jälkeen, kun otetaan huomioon ryhmien mahdolliset erot iän, sukupuolen, terveyden, koulutuksen ja pääasiallisen toiminnan mukaan, vaikkakin sen tilastollinen merkitsevyys hieman heikkenee taustatekijöiden huomioimisen jälkeen. Kun lisäksi vakioidaan ryhmien väliset erot toimeentulokokemuksissa, talusrajoitteisten kriittisyys vähenee selvästi. Toisin sanoen ryhmän kriittisyys julkisten palveluiden saatavuutta kohtaan selittyy pitkälti ryhmään kuuluvien muita yleisempinä toimeentulovaikeuksina.

Muiden taustatekijöiden suhteen ilmenee, että sukupuolten väliset erot ovat suuret: naiset ovat selkeästi kriittisempiä julkisten palveluiden saatavuutta kohtaan kuin miehet. Huonoksi tai melko huonoksi terveytensä kokevat ovat selvästi kriittisempiä julkisten palveluiden saatavuuteen kuin terveytensä hyväksii tai melko hyväksi kokevat. Vanhemmat ovat nuorempia jonkin verran positii-visempia arvioissaan julkisten palveluiden saatavuudesta. Korkeimmin koulutetut (ylempi korkea-aste) olivat optimistisempia terveyspalveluiden saatavuuteen kuin matalammin koulutetut, mutta tämä näyttää liittyvän ryhmien välisiin eroihin toimeentulokokemusten suhteen. Jo eläkkeellä olevat suhtautuivat kaikkein myönteisimmin palveluiden saatavuuteen. Mallissa ”en osaa sanoa” -vastaukset on luokiteltu samaan ryhmään epäilevien vastausten kanssa, jolloin vetosuhteet kuvaavat ”riskiä” sille, että henkilön arvio julkisten palveluiden saatavuudesta on hyvä, melko hyvä tai kohtalainen hänen eläkeaikanaan suhteessa siihen, että hän arvelee palvelujen saatavuuden huonoksi tai melko huonoksi tai ei osaa ottaa kantaa asiaan. (Taulukko 4.4.)

Taulukko 4.4.

Logistinen regressiomalli eläkesäästäjien, talousrajoitteisten ja muista syistä säästämättä jättäneiden suhtautumisesta julkisten palveluiden saatavuuteen eläkeaikana.

Selittävinä tekijöinä mallissa 1 eläkesäästäminen, mallissa 2 eläkesäästäminen yhdessä demografisten ja sosioekonomisten tekijöiden sekä terveyttä kuvaavien taustamuuttujien kanssa ja mallissa 3 selittäviksi tekijöiksi on lisätty toimeentulokokemukset. Taulukossa vetosuhteet (odds ratio) ja χ^2 -testien p-arvot.

Logistinen regressiomalli (arvelee julkisten palveluiden saatavuuden olevan vähintään kohtalaista=1; huonoa, melko huonoa tai ei osaa sanoa=0)					
	vetosuhte	p-arvo			
Malli 1.					
Eläkesäästäminen					
Säästäjät	1,06	0,7054			
Talousrajoitteiset	0,67	0,0130			
Muut	1,00				
	vetosuhte	p-arvo			
Malli 2.			Malli 3.		
Eläkesäästäminen ja taustamuuttujat			Eläkesäästäminen ja taustamuuttujat		
Säästäjät	1,00	0,9913	Säästäjät	1,01	0,9428
Talousrajoitteiset	0,70	0,0343	Talousrajoitteiset	0,81	0,2476
Muut	1,00		Muut	1,00	
Ikä (jatkuva)	1,01	0,0952	Ikä (jatkuva)	1,01	0,0802
Sukupuoli			Sukupuoli		
mies	1,00		mies	1,00	
nainen	0,51	<0,0001	nainen	0,52	<0,0001
Arvio terveydestä			Arvio terveydestä		
hyvä/melko hyvä	1,00		hyvä/melko hyvä	1,00	
kohtalainen	1,02	0,8788	kohtalainen	1,12	0,4674
huono/melko huono	0,45	0,0007	huono/melko huono	0,50	0,0040
Koulutus			Koulutus		
perusaste	1,00		perusaste	1,00	
keskiaste	1,19	0,3339	keskiaste	1,23	0,2448
alempi korkea-aste	1,30	0,1437	alempi korkea-aste	1,27	0,1818
ylempi korkea-aste	1,52	0,0491	ylempi korkea-aste	1,30	0,2302
Pääasiallinen toiminta			Pääasiallinen toiminta		
töissä, palkansaaja	1,00		töissä, palkansaaja	1,00	
töissä, yrittäjä	0,98	0,9364	töissä, yrittäjä	0,95	0,8090
eläkkeellä	1,43	0,0541	eläkkeellä	1,46	0,0407
muu (työtön, opiskelija, muut)	1,19	0,3534	muu (työtön, opiskelija, muut)	1,30	0,1772
			Kokemus toimeentulosta		
			helppoa	1,00	
			melko helppoa	0,61	0,0031
			melko hankalaa	0,58	0,0050
			hankalaa	0,47	0,0008

Yhteenvedona voidaan todeta, että epäilevä suhtautuminen eläkkeen takaamaan toimeentuloon ei ole muita ryhmiä yleisempää niiden joukossa, jotka säästävät eläkeaikaa varten. Kriittisimpiä eläkeaikeista toimeentuloa kohtaan ovat sen sijaan talousrajoitteiset eli ne henkilöt, joilla ei ole taloudellisten syiden takia mahdollista varautua säästämällä eläkeaikaa varten. Epävarmuus eläkkeen takaamaa toimeentuloa kohtaan näyttää siten olevan eniten yhteydessä toimeentulovaikeuksiin sekä terveysongelmiin. Huoli julkisten palveluiden saatavuudesta eläkeiässä vaikuttaa liittyvän myös vahvasti toimeentulovaikeuksiin ja terveysongelmiin.

Säästämisen kohteet

Vaikka edellä totesimme, että eläkeaikaa varten eivät näytä useinkaan säästävän ne, joilla olisi siihen välttämättä suurin tarve¹⁴, säästämiskohteet vaikuttavat kuitenkin monella olevan pitkälti perustoimeentuloa tukevia. Suurimmaksi syyksi eläkeaikaa varten säästämislle kerrotaan jokapäiväinen eläminen (Taulukko 4.5). Jokapäiväisellä elämisellä viitattiin kyselyssä välttämättömyyskultukseen eli asumiseen, ruokaan, tietoliikenteeseen (puhelin ja internet) sekä liikennemenoihin.

Taulukko 4.5.

Kohteet, joihin arvioi tarvitsevänsä säästöjä eläkeaikana. 35+ vastaajat ikäryhmittäin, jotka säästävät tai ovat säästäneet eläkeaikaa varten, prosenttia vastaajista. Vuosi 2014.

	35–44	45–54	55–64	65–67	kaikki 35+
Jokapäiväinen eläminen (p=0,3101)	59,3	61,8	53,6	51,6	57,5
Hoito- ja hoivapalvelut (p=0,6422)	47,7	41,1	42,4	42,8	43,5
Yllättävät menot (p=0,7619)	37,4	42,1	41,0	43,8	40,7
Harrastukset (p=0,0013)	48,2	29,6	31,4	33,2	35,8
Lomamatkailu (p=0,2448)	41,0	31,3	32,7	33,3	34,7
Läheisten taloudellinen tukeminen (p=0,0015)	27,7	13,3	25,3	13,2	20,9
Muut asiat (p=0,5942)	2,5	2,2	4,4	4,3	3,2

14 Määrittelemme tässä tutkimuksessa mahdollisen säästämistarpeen sen kautta, millaiseksi henkilö on arvioinut toimeentulonsa eläkeaikanaan.

Myös huoli hoito- ja hoivapalveluiden saatavuudesta näkyy säästämisen syitä kerrottaessa: reilu 40 prosenttia vastaajista ilmoitti säästävänsä tätä tarvetta varten. Tämä on suunnilleen sama osuus säästäjistä, joka oli huolissaan julkisten palveluiden saatavuudesta eläkeiässä. Myös yllättävät menot olivat reilun 40 prosentin mukaan säästämiskohteena. Yllättävät menot ja hoito- ja hoivapalvelut voidaan yhdessä mieltää olevan lähinnä pahan päivän varalle säästämistä, mikä on Tilastokeskuksenkin kuluttajabarometrissa (Suomen virallinen tilasto 2015) osoittautunut yleisimmäksi säästämiskohteeksi ylipäätään.

Vapaa-ajan kulutukseen eli joko harrastuksiin tai lomamatkailuun (tai molempiin) kertoi säästävänsä puolet (49 %) vastaajista. Reilu kolmannes vastaajista arveli tarvitsevänsä säästöjä harrastuksia varten ja suunnilleen yhtä suuri osa kertoi lomamatkailun olevan säästämisen kohteena. Harrastukset olivat erityisesti nuorimman vastaajaryhmän kohteena. Harrastuksilla viitattiin tässä esimerkiksi liikuntaan, kulttuuriin, ravintolaan ja mökkeilyyn liittyviin kuluihin.

Viidennes vastaajista oli sitä mieltä, että tarvitsee säästöjä läheisten taloudelliseen tukemiseen. Tämä eroaa iän mukaan siten, että 45–54- ja 65–67-vuotiaat arvioivat muita harvemmin säästöjensä käyttökohteeksi läheisten taloudellisen tukemisen.¹⁵ 45–54-vuotiaiden vähäinen säästäminen tätä tarkoitusta varten voi osittain liittyä aikaisemmissa tutkimuksissa esiin tulleeseen lamasukupolvi-ilmiöön (Riihelä 2006; Ahonen & Vaittinen 2015). 1990-luvun lama heikensi 1960-luvun alussa syntyneiden tulokehitystä ja kulutusmahdollisuuksia, sillä he olivat 1990-luvun laman aikana siinä elämänvaiheessa, jossa yleensä vaikiinutetaan asema työelämässä. Vaikuttaakin siltä, että 45–54-vuotiaiden ikäryhmässä eläkesäästäminen näyttää kohdentuvan muita ikäryhmiä hivenen useammin omaan perustoimeentuloon. Myös eläkeikäisillä säästäminen vaikuttaa keskittyvän lähinnä omiin tarpeisiin. (Taulukko 4.5.)

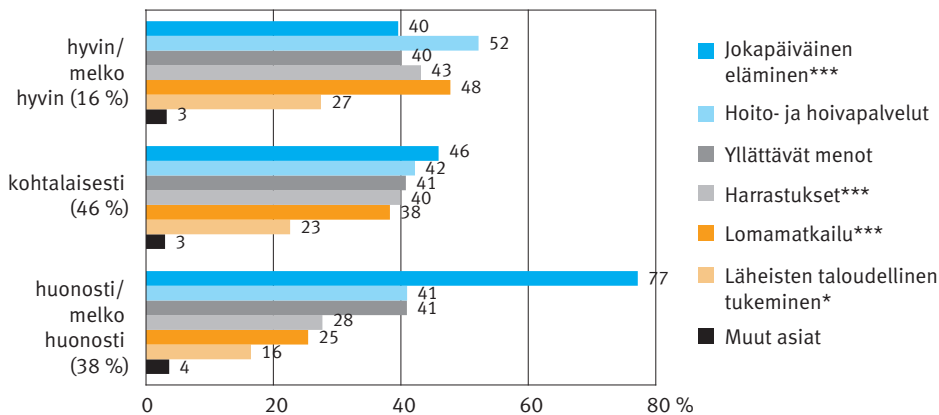
Säästämiskohteissa on nähtävissä jonkin verran eroja sen mukaan, miten vastaajat arvelevat oman eläkkeensä riittävän kohtuulliseen toimeentuloon eläkeikanaan. Välttämättömyyskulutus korostuu niillä, jotka arvelevat eläkkeensä riittävän huonosti tai melko huonosti kohtuulliseen toimeentuloon vanhuudessa. Vastaavasti vapaa-ajan kulutus, ja jossain määrin myös läheisten taloudellinen tukeminen, korostuu niillä vastaajilla, jotka arvelevat eläkkeensä riittävän vähintään kohtalaisesti kohtuulliseen toimeentuloon. Muissa säästämiskohteissa ei ole havaittavissa merkitseviä eroja näiden vastaajaryhmien välillä. (Kuvio 4.3.)

15 Eri ikäryhmien ja erityisesti suurten ikäluokkien läheisilleen antamaa taloudellista apua on Suomessa tutkittu viime vuosina melko runsaasti (ks. tarkemmin esim. Danielsbacka ym. 2013; Majamaa 2015).

Kuvio 4.3.

Säästämiskohteet sen mukaan, miten henkilö arvioi eläkkeensä riittävän kohtuulliseen toimeentuloon eläkeaikana. +35 vastaajat, prosenttia vastaajista. Vuosi 2014.

Arvioi eläkkeensä riittävän kohtuulliseen toimeentuloon

χ^2 -testien p-arvot merkitty kuvioon tähdillä * $0,05 \leq p < 0,1$ (tulos on suuntaa antava); ** $0,01 \leq p < 0,05$ (tulos on merkitsevä); *** $p < 0,01$ (tulos on selvästi merkitsevä).

Vaikka eläkesäästäjät eivät erotu muista ryhmistä erityisen kriittisinä eläkkeen takaamaa toimeentuloa kohtaan, osalla eläkesäästäjistä vaikuttaa olevan kuitenkin tarve paikata eläkeaikeista perustoimeentuloaan omilla säästöillä. Eläkesäästäjät näyttävät siten jakautuvan karkeasti kahteen ryhmään eläkesäästämisen kohteiden ja säästämistarpeen mukaan. Osalla säästäminen kohdentuu enemmän vapaa-ajan kulutukseen, lomamatkailuun ja harrasteisiin. Heillä myös läheisten taloudellinen tukeminen on säästämiskohteena jonkin verran muita yleisempi. Toisilla taas säästämiskohde keskittyy enemmän jokapäiväisen elämän tarpeisiin kuten asumiseen, ruokaan ja liikenteeseen. Pahan päivän varalle säästäminen tai tarkemmin joko yllättäviin menoihin tai hoito- ja hoivapalveluiden kuluihin varautuminen kuuluu kummassakin ryhmässä yleisiin säästämiskohteisiin.

5 Lopuksi

Aikaisemmissa yksityistä eläkesäästämistä käsittelevissä kotimaisissa tutkimuksissa eläkesäästämistä on tarkasteltu toteutuneen säästämisen kautta. Koska taloudellisten rajoitteiden takia kaikkien ei ole mahdollista säästää eläkeikää varten, koko ilmiön tarkastelemiseksi on tärkeää tutkia myös mahdollisia säästämistarpeita, jotka saattavat jäädä taloudellisista syistä toteutumatta. Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten säästäminen kytkeytyy taloudellisiin mahdollisuuksiin ja miten lakisääteiseen eläketurvaan liittyvä luottamus tai epävarmuus heijastuu mahdollisiin säästämistarpeisiin. Tutkimusaineistona oli Eläketurvakeskuksen vuoden 2014 ja vuoden 2011 keväällä keräämä *Luottamus eläketurvaan* -kyselyaineisto.

Vuonna 2014 eläkeikää varten säästi tai oli aiemmin säästänyt 43 prosenttia 35–67-vuotiaista. Lähes yhtä moni, 40 prosenttia vastaajista, kertoi, ettei säästä tai ole säästänyt eläkeikää varten, koska siihen ei ole taloudellista mahdollisuutta. Yksityinen eläkesäästäminen on pysynyt ennallaan verrattuna vuoteen 2011, vaikka samaan aikaan luottamus eläkejärjestelmää kohtaan on laskenut. Samalla aikavälillä taloudelliset syyt säästämättä jättämisen taustalla ovat yleistyneet. Taloudelliset syyt yksityisen eläkesäästämisen esteenä ovat siten varsin yleisiä. Niiden yleistyminen liittyyneen Suomen talous- ja työllisyystilanteen heikkenemiseen.

Lähes puolet kyselyyn vastanneista 35–67-vuotiaista arvioi eläkkeensä riittävän huonosti tai melko huonosti kohtuulliseen toimeentuloon eläkeikanaan. Suuri osa toimeentulonsa heikoksi arvioineista ei kuitenkaan säästä eläkeikää varten. Eläkesäästämistä säätelevät voimakkaasti taloudelliset mahdollisuudet. Usein ne säästävät, joilla on varaa säästää, vaikka he arvelisivat tulevansa eläkeikänä kohtuullisesti toimeen ilman säästämistäkin. Vastaavasti monet, jotka arvioivat oman eläkeaikaisen toimeentulonsa heikoksi, eivät pysty säästämään eläkeikää varten. Tämän tutkimuksen mukaan reilu viidesosa 35–67-vuotiaista on tilanteessa, jossa heillä vaikuttaa olevan selkeä tarve säästää eläkeikää varten, mutta siihen ei ole mahdollisuutta. Taloudelliset syyt, jotka liittyvät muun muassa pienituloisuuteen, työttömyyteen ja työkyvyttömyyteen, estävät säästämisen.

Toisaalta myös osa säästäjistä arvioi tulevansa pelkän eläkkeen turvin toimeen melko huonosti. Nämä vajaa 40 prosenttia eläkesäästäjistä arveleekin käyttävänsä säästöjään yleisimmin jokapäiväiseen elämiseen eli asumiseen, ruokaan ja liikenteeseen. Eläkesäästäjät näyttävät jakautuvan karkeasti kahteen ryhmään elä-

kesäästämisen kohteiden ja säästämistarpeen mukaan. Osalla säästäminen kohdentuu enemmän vapaa-ajan kulutukseen, lomamatkailuun ja harrasteisiin sekä läheisten taloudelliseen tukemiseen. Toiset taas säästävät enemmän jokapäiväiseen elämiseen. Molemmissa ryhmissä yleistä olivat myös hoiva- ja hoitopalveluihin sekä yllättäviin menoihin varautuminen.

Eläkeaikaa varten säästäminen ei vaikuta olevan yhteydessä epävarmuuteen eläkejärjestelmän toimintaa kohtaan. Säästäjät eivät koe muita useammin epäluottamusta eläkejärjestelmän päätöksentekoa tai toimijoita tai ylipäänsä eläkkeen takaamaa toimeentuloa kohtaan. Sen sijaan eläkeaikaa varten säästäneet, samoin kuin taloudellisten syiden takia säästämättä jättäneet, olivat muista syistä säästämättä jättäneitä useammin kriittisiä suhteessa eläkelupaukseen eli siihen, pystytäänkö luvatut eläkkeet maksamaan tulevaisuudessa. Säästäjien ryhmä eroaa kuitenkin taloudellisista syistä säästämättä jättäneistä siinä, että säästäjät luottavat useammin eläkkeitä koskevaan päätöksentekoon ja eläkevarojen hoitoon. Tämä voi tarkoittaa sitä, että monien säästäjien mielestä eläkelupauksen pitävyyttä uhkaavat lähinnä heikkoon talouskehitykseen ja ikärakenteen muutokseen liittyvät eläkejärjestelmän pitkän aikavälin riskit.

Kaikkein kriittisimpiä eläkeaikaista toimeentuloa tai eläkejärjestelmän toimintaa kohtaan olivat ne, jotka eivät olleet säästäneet eläkeaikaa varten taloudellisten syiden takia. Epävarmuus eläkkeen takaamaa toimeentuloa sekä eläkejärjestelmää kohtaan näyttää siten olevan sidoksissa erityisesti toimeentulovaikeuksiin ja terveysongelmiin – ongelmiin, jotka ovat kasautuneet pitkälti tähän ryhmään. Toimeentulovaikeudet ja terveysongelmat heijastuvat myös epäluottamuksena julkisiin palveluihin. Tämä voi kertoa näitä ongelmia kokeneiden yleisestä luottamuspulasta poliittisia päätöksentekijöitä ja sosiaaliturvan toimivuutta kohtaan.

Jatkotutkimustarpeita ajatellen tästä tutkimuksesta nousee esiin muutamia seikkoja. Ensimmäinen liittyy säästämistarpeen laajuuden kartoittamiseen. Käytettävissä olevan aineiston avulla säästämistarpeen laajuutta on ollut mahdollista arvioida ainoastaan sen kautta, miten vastaajat arvioivat tulevansa toimeen eläkeaikanaan ja kuinka suuri osa eläketurvaa varten säästämättä jättäneistä ilmoitti uskovansa, että tulee eläkkeellä toimeen ilman säästämistä. Tämän vuoksi ihmisten kokemaa säästämistarvetta ja sen laajuutta voitiin arvioida ainoastaan epäsuorasti. Jatkossa olisikin hyödyllistä, että kyselyissä tiedusteltaisiin mahdollisimman suoraan vastaajien näkemyksiä henkilökohtaisesta säästämistarpeesta. Tällöin saataisiin tarkempi kuva siitä, kuinka tärkeänä eri ryhmät yksityistä varautumista eläkeikaan pitävät ja kuinka suurena he säästämistarpeen koke-

vat. Toiseksi eläkesäästämislle on tyypillistä, että osa säästää vain hyvin vähän tai lyhyen aikaa ja osa pitkäjänteisemmin. Jatkotutkimuksissa olisi hyvä kiinnittää huomiota tarkemmin myös tähän kysymykseen, jotta yksittäisten eläkesäästäjien säästämisen laajuudesta ja kestosta saataisiin entistä paremmin tietoa.

LÄHTEET

- Ahonen K. (2008) Yksityinen eläkesäästäminen – ilmiön yleistyminen ja sen syitä. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 3/2008: Helsinki.
- Ahonen K. & Moilanen L. (2007) Kotitalouksien eläkesäästäminen, tulot ja varallisuus. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 1/2007: Helsinki.
- Ahonen K. & Vaittinen R. (2015) Eläkeikäisten kulutus Suomessa 1985–2012. Eläketurvakeskuksen raportteja 6/2015: Helsinki.
- Attanasio O. P. (1999) Consumption. Teoksessa Taylor J. B. & Woodford M. (toim.) Handbook of macroeconomics. Volume 1, Part B, 741–812. Elsevier: Amsterdam.
- Barr N. (2013) Suomen eläkejärjestelmä: Riittävyys, kestävyys ja järjestelmän rakenne. Suomen eläkejärjestelmän arvio, osa 1. Eläketurvakeskus.
- Barr N. & Diamond P. (2006) The economics of pensions. Oxford Review of Economic Policy 22 (1): 15–39.
- Boeri T. & Tabellini G. (2012) Does information increase political support for pension reform? Public Choice 150 (1): 327–362.
- Börsch-Supan A. (2003) (toim.) Life-Cycle Savings and Public Policy. A Cross-National Study of Six Countries. Academic Press: Amsterdam.
- Danielsbacka M. & Tanskanen A. & Hämäläinen H. & Pelkonen I. & Haavio-Mannila E. & Rotkirch A. & Karisto A. & Roos J.P. (2013) Sukupolvien vuorovaikutus. Auttaminen ja yhteydenpito suurten ikäluokkien ja heidän lastensa elämässä. Väestöntutkimuslaitos Tutkimuksia D 58/2013: Helsinki.
- Davies J. B. (1981) Uncertain Lifetime, Consumption, and Dissaving in Retirement. Journal of Political Economy 89: 561–577.
- Dominitz J. & Manski C. F. & Heinz J. (2002) Social Security Expectations and Retirement Savings Decisions. National Bureau of Economic Research, Working Paper 8718: Cambridge, MA.
- Fisher I. (1930) The Theory of Interest. MacMillan: London.
- Friedman M. (1957) A theory of the consumption function. Princeton University Press.
- Hannikainen M. (2012) Eläkeuudistukset 1995–2007. Teoksessa Hannikainen M. & Vauhkonen J.: Ansioiden mukaan. Yksityisalojen työeläkkeiden historia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.

- Harju J. (2013) *Essays on taxation – Evidence from tax reforms*. VATT julkaisu 64: Helsinki.
- Hellsten K. (2003) *Eläkepolitiikan tavoitteet ja uudistukset*. Teoksessa Hagfors R. & Hellsten K. & Ilmakunnas S. & Uusitalo H. (toim.) *Eläkeläisten toimeentulo 1990-luvulla*. Eläketurvakeskus ja Kansaneläkelaitos, 37–51, Helsinki.
- Hurd M. D. (1987) *Savings of the Elderly and Desired Bequests*. *The American Economic Review* 77 (3): 298–312.
- Jappelli T. & Modigliani F. (1998) *The Age-Saving Profile and the Life-Cycle Hypothesis*. Working paper 9, Centre for Studies in Economics and Finance (CSEF): Fisciano.
- Kahma N. & Takala M. (2012) *Luottamus eläketurvaan*. Eläketurvakeskuksen raportteja 1/2012: Helsinki.
- Keynes J. M. (1936) *The General Theory of Employment, Interest and Money*. MacMillan Cambridge University Press.
- Klavus J. & Pääkkönen J. (2014) *Miksi kestävyysvajelaskelmat eroavat toisistaan? Hoito- ja hoivamenoista tehtyjen oletusten vaikutus tuloksiin*. VATT Valmisteluraportit 20: Helsinki.
- Kopczuk W. & Lupton J. (2007) *To Leave or Not to Leave: The Distribution of Bequest Motives*. *The Review of Economic Studies* 74 (1): 207–235.
- Kouvo A. (2014) *Luottamuksen lähteet*. Vertaileva tutkimus yleistynyttä luottamusta synnyttävistä mekanismeista. Turun Yliopisto.
- Liukko J. (2013) *Solidaarisuuskone*. Elämän vakuuttaminen ja vastuuajattelun muutos. Gaudeamus: Helsinki.
- Liukko J. (2016) *Mikä lisää ja mikä vähentää luottamusta eläketurvaan*. *Yhteiskuntapolitiikka* 81 (3).
- Lusardi A. & Mitchell O. S. (2011) *Financial Literacy and Planning: Implications for Retirement Well-being*. Teoksessa Mitchell O. S. & Lusardi A. (toim.) *Financial Literacy: Implications for Retirement Security and the Financial Marketplace*. Oxford University Press: 17–39.
- Majamaa, K. (2015) *Who receives parental help? Parental financial support and practical help for adult children from the perspectives of givers and receivers*. University of Helsinki.
- Maunu T. & Tenhunen S. (2010) *Eläkesäästäminen psykologisen taloustieteen näkökulmasta*. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 8/2010: Helsinki.

Modigliani F. & Brumberg R. (2005) *Utility Analysis and the Consumption Function: An Interpretation of Cross-Section Data*. The Collected Papers of Franco Modigliani, Volume 6. The MIT Press: Cambridge, MA, 3–46.

Palomäki L.-M. (2013) Suomalaisten mielipiteet eläkkeiden ja sosiaali- ja terveyspalveluiden riittävydestä eläkeaikana. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 4/2013: Helsinki.

Palumbo M. G. (1999) Uncertain Medical Expenses and Precautionary Saving Near the End of the Life Cycle. *Review of Economic Studies* 66: 395–421.

Poterba J. (1994) *International Comparison of Personal Saving*. University of Chicago Press.

Riihelä M. (2006) Kotitalouksien kulutus ja säästäminen. Ikäprofiilien ja kohorttien kuvaus. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Keskustelualoitteita 386: Helsinki.

Riihelä M. & Vaittinen R. & Vanne R. (2014) Väestörakenne ja talouskehitys – Ikäryhmät Suomen taloudessa. Eläketurvakeskuksen raportteja 7/2014: Helsinki.

Suomen virallinen tilasto (SVT) (2015) Kuluttajabarometri [verkkójulkaisu]. ISSN=1796-864X. Tilastokeskus: Helsinki. Viitattu 27.11.2015. <http://www.stat.fi/til/kbar/2015/04/index.html>.

Takala M. (2015) Luottamus eläketurvaan vuosina 2011 ja 2014. Eläketurvakeskuksen raportteja 4/2015: Helsinki.

Tenhunen S. (2012) Varautuminen eläkeikaan – vapaaehtoisen säästämisen laajuus. Eläketurvakeskuksen raportteja 5/2012: Helsinki.

Tenhunen S. (2008) Kannustimet ja riskit eläketurvassa – taloustieteen näkökulma. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 104 (4): 388–404.

Uusitalo H. (2006) Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo. Kehitys vuosina 1990–2005. Eläketurvakeskuksen raportteja 2/2006: Helsinki.

Van Oorschot W. & Finsveen E. (2009) The welfare state and social capital inequality. *European Societies* 11 (2), 189–210.

LIITTEET

Liitetaulukko 1.

Yksityisesti eläkeaikaa varten säästäneet ja ne, jotka eivät ole säästäneet eläkeaikaa varten taustatekijöiden suhteen. 18–67-vuotiaat vastaajat, prosenttia vastaajista. Vuosi 2014.

	Säästää	Ei säästä
Kaikki	37 (n=750)	63 (n=1240)
Ikäryhmä		
18–24	14	86
25–34	32	68
35–44	46	54
45–54	42	58
55–64	39	61
65–67	53	47
Sukupuoli		
mies	38	62
nainen	37	63
Siviilisääty		
avioliitto, naimisissa tai rek. parisuhde	42	58
eronnut tai asumuserossa	26	74
leski	51	49
naimaton	27	73
Koulutus		
peruskoulu, kansakoulu tai vastaava	26	74
ammattikurssi	23	77
toisen asteen ammatillinen tutkinto	34	66
lukio tai ylioppilas	25	75
ammatillinen koulutus, opistotaso	45	55
ammattikorkeakoulututkinto	39	61
yliopisto- tai korkeakoulututkinto	53	47
Sosioekonominen asema		
opiskelija	13	87
palkansaaja	41	59
yrittäjä	70	30
työtön	18	82
eläkkeellä	38	62
pois työelämästä muusta syystä	34	66

Liitetaulukko 2.

Talousrajoitteisten ja muusta syystä eläkeaikaa varten säästämättä jättäneiden vastaukset siihen, miksi eivät säästä eläkeaikaa varten. 35+ vastaajat, prosenttia vastaajista. Vuosi 2014.

	Talous- rajoitteiset	Muut
Minulla ei ole taloudellista mahdollisuutta säästää	100,0	0,0
Aion aloittaa säästämisen myöhemmin	6,1	14,8
Haluan käyttää rahani tämänhetkiseen kulutukseen	12,2	25,7
Minulla on muita säästökohteita	2,4	10,1
Minulla on jo varallisuutta, josta uskon olevan minulle eläkeaikana taloudellista hyötyä	1,7	14,2
Uskon tulevani eläkkeellä toimeen ilman säästämistä	2,9	27,0
Uskon saavani aikanani perintöä, josta on minulle taloudellista hyötyä	2,7	8,7
En ole tullut ajatelleeksi säästämistä	2,0	17,3
Muut syyt	3,3	11,1

Liitetaulukko 3.

Logistiset regressiomallit eläkesäästäjien, talousrajoitteisten ja muista syistä säästämättä jättäneiden mielipiteistä esitettyihin väitteisiin eläkejärjestelmästä. Vuosi 2014.

Selittävinä tekijöinä mallissa 1 eläkesäästäminen ilman taustatekijöitä, mallissa 2 eläkesäästäminen yhdessä demografisten ja sosioekonomisten tekijöiden sekä ja terveyttä kuvaavien taustamuuttujien kanssa ja mallissa 3 selittäviksi tekijöiksi on lisätty toimeentulokokemukset. Taulukossa vetosuhteet (odds ratio) ja χ^2 -testien p-arvot.

Regressiomalli (eläkevaroja hoidetaan luotettavasti=1; eri mieltä tai ei osaa sanoa=0)				
	vetosuhte		p-arvo	
Malli 1.				
Eläkesäästäminen				
Säästäjät	0,82		0,2203	
Talusrajoitteiset	0,50		<0,0001	
Muut	1,00			
Malli 2.				
Eläkesäästäminen ja taustamuuttujat				
Säästäjät	0,78		0,1296	
Talusrajoitteiset	0,48		<0,0001	
Muut	1,00			
Ikä (jatkuva)	1,02		0,0546	
Sukupuoli				
mies	1,00			
nainen	0,61		<0,0001	
Arvio terveydestä				
hyvä/melko hyvä	1,00			
kohtalainen	1,12		0,4465	
huono/melko huono	0,77		0,2748	
Koulutus				
perusaste	1,00			
keskiaste	1,35		0,1093	
alempi korkea-aste	1,73		0,0032	
ylempi korkea-aste	2,52		<0,0001	
Pääasiallinen toiminta				
töissä, palkansaaja	1,00			
töissä, yrittäjä	0,80		0,3372	
eläkkeellä	1,31		0,1489	
muu (työtön, opiskelija, muut)	1,73		0,0041	
Malli 3.				
Eläkesäästäminen ja taustamuuttujat				
Säästäjät	0,79		0,1556	
Talusrajoitteiset	0,58		0,0023	
Muut	1,00			
Ikä (jatkuva)	1,02		0,0515	
Sukupuoli				
mies	1,00			
nainen	0,62		<0,0001	
Arvio terveydestä				
hyvä/melko hyvä	1,00			
kohtalainen	1,24		0,1638	
huono/melko huono	0,90		0,6643	
Koulutus				
perusaste	1,00			
keskiaste	1,36		0,0979	
alempi korkea-aste	1,67		0,0063	
ylempi korkea-aste	2,24		0,0003	
Pääasiallinen toiminta				
töissä, palkansaaja	1,00			
töissä, yrittäjä	0,81		0,3562	
eläkkeellä	1,33		0,1301	
muu (työtön, opiskelija, muut)	1,92		0,0010	
Kokemus toimeentulosta				
helppoa	1,00			
melko helppoa	0,79		0,1580	
melko hankalaa	0,60		0,0096	
hankalaa	0,49		0,0026	

Regressiomalli (eläkejärjestelmä muuttuu liian usein, eri mieltä väitteen kanssa=1; samaa mieltä tai ei osaa sanoa=0)				
	vetosuhte	p-arvo		
Malli 1.				
Eläkesäästäminen				
Säästäjät	0,81	0,1944		
Talousrajoitteiset	0,72	0,0537		
Muut	1,00			
	vetosuhte	p-arvo	vetosuhte	p-arvo
Malli 2.			Malli 3.	
Eläkesäästäminen ja taustamuuttujat			Eläkesäästäminen ja taustamuuttujat	
Säästäjät	0,81	0,2306	Säästäjät	0,83
Talousrajoitteiset	0,81	0,2240	Talousrajoitteiset	0,85
Muut	1,00		Muut	1,00
Ikä (jatkuva)	0,99	0,2837	Ikä (jatkuva)	0,99
Sukupuoli			Sukupuoli	
mies	1,00		mies	1,00
nainen	0,66	0,0007	nainen	0,67
Arvio terveydestä			Arvio terveydestä	
hyvä/melko hyvä	1,00		hyvä/melko hyvä	1,00
kohtalainen	0,92	0,5813	Kohtalainen	0,94
huono/melko huono	1,07	0,7739	huono/melko huono	1,05
Koulutus			Koulutus	
perusaste	1,00		perusaste	1,00
keskiaste	0,92	0,6588	keskiaste	0,93
alempi korkea-aste	1,09	0,6484	alempi korkea-aste	1,12
ylempi korkea-aste	1,55	0,0430	ylempi korkea-aste	1,45
Pääasiallinen toiminta			Pääasiallinen toiminta	
töissä, palkansaaja	1,00		töissä, palkansaaja	1,00
töissä, yrittäjä	1,43	0,1112	töissä, yrittäjä	1,36
eläkkeellä	1,09	0,6676	eläkkeellä	1,09
muu (työtön, opiskelija, muut)	0,88	0,5359	muu (työtön, opiskelija, muut)	0,84
			Kokemus toimeentulosta	
			helppoa	1,00
			melko helppoa	0,73
			melko hankalaa	0,65
			hankalaa	0,95

Regressiomalli (eläkkeistä päättävät tekevät etujeni mukaisia päätöksiä=1; eri mieltä tai ei osaa sanoa=0)				
	vetosuhte	p-arvo		
Malli 1.				
Eläkesäästäminen				
Säästäjät	0,96	0,8102		
Talousrajoitteiset	0,62	0,0125		
Muut	1,00			
	vetosuhte	p-arvo	vetosuhte	p-arvo
Malli 2.			Malli 3.	
Eläkesäästäminen ja taustamuuttujat			Eläkesäästäminen ja taustamuuttujat	
Säästäjät	0,92	0,6719	Säästäjät	0,94
Talousrajoitteiset	0,68	0,0483	Talousrajoitteiset	0,87
Muut	1,00		Muut	1,00
Ikä (jatkuva)	1,01	0,3447	Ikä (jatkuva)	1,01
Sukupuoli			Sukupuoli	
mies	1,00		mies	1,00
nainen	0,65	0,0012	nainen	0,66
Arvio terveydestä			Arvio terveydestä	
hyvä/melko hyvä	1,00		hyvä/melko hyvä	1,00
kohtalainen	0,80	0,2000	kohtalainen	0,90
huono/melko huono	0,44	0,0090	huono/melko huono	0,55
Koulutus			Koulutus	
perusaste	1,00		perusaste	1,00
keskiaste	1,10	0,6567	keskiaste	1,11
alempi korkea-aste	1,54	0,0428	alempi korkea-aste	1,44
ylempi korkea-aste	1,39	0,1883	ylempi korkea-aste	1,17
Pääasiallinen toiminta			Pääasiallinen toiminta	
töissä, palkansaaja	1,00		töissä, palkansaaja	1,00
töissä, yrittäjä	1,36	0,2031	töissä, yrittäjä	1,40
eläkkeellä	1,38	0,1346	eläkkeellä	1,42
muu (työtön, opiskelija, muut)	1,19	0,4341	muu (työtön, opiskelija, muut)	1,44
			Kokemus toimeentulosta	
			helppoa	1,00
			melko helppoa	0,76
			melko hankalaa	0,57
			hankalaa	0,32

Liitetaulukko 4.

Logistiset regressiomallit eläkesäästäjien, talousrajoitteisten ja muista syistä säästä-mättä jättäneiden suhtautumisesta esitettyihin väitteisiin eläkkeiden takaamasta toi-meentulosta. Vuosi 2014.

Selittävinä tekijöinä mallissa 1 eläkesäästäminen ilman taustatekijöitä, mallissa 2 eläkesäästäminen yh-dessä demografisten ja sosioekonomisten tekijöiden sekä terveyttä kuvaavien taustamuuttujien kanssa ja mallissa 3 selittäviksi tekijöiksi on lisätty toimeentulokokemukset. Taulukossa vetosuhteet (odds ratio) ja χ^2 -testien p-arvot.

Regressiomalli (eläke takaa kohtuullisen toimeentulon vanhuudessa=1; eri mieltä tai ei osaa sanoa=0)					
		vetosuhte	p-arvo		
Malli 1.					
Eläkesäästäminen					
Säästäjät		0,99	0,9719		
Talousrajoitteiset		0,47	<0,0001		
Muut		1,00			
		vetosuhte	p-arvo	vetosuhte	p-arvo
Malli 2.					
Eläkesäästäminen ja taustamuuttujat					
Säästäjät		0,95	0,7709		
Talousrajoitteiset		0,56	0,0008		
Muut		1,00			
Ikä (jatkuva)		0,98	0,0035		
Sukupuoli					
mies		1,00			
nainen		0,59	<0,0001		
Arvio terveydestä					
hyvä/melko hyvä		1,00			
kohtalainen		0,69	0,0120		
huono/melko huono		0,28	<0,0001		
Koulutus					
perusaste		1,00			
keskiaste		0,75	0,1085		
alempi korkea-aste		1,08	0,6851		
ylempi korkea-aste		2,07	0,0010		
Pääasiallinen toiminta					
töissä, palkansaaja		1,00			
töissä, yrittäjä		1,05	0,8340		
eläkkeellä		1,71	0,0047		
muu (työtön, opiskelija, muut)		0,99	0,9520		
Malli 3.					
Eläkesäästäminen ja taustamuuttujat					
Säästäjät				1,02	0,9089
Talousrajoitteiset				0,85	0,3711
Muut				1,00	
Ikä (jatkuva)				0,98	0,0025
Sukupuoli					
mies				1,00	
nainen				0,60	<0,0001
Arvio terveydestä					
hyvä/melko hyvä				1,00	
kohtalainen				0,79	0,1171
huono/melko huono				0,38	0,0002
Koulutus					
perusaste				1,00	
keskiaste				0,75	0,1286
alempi korkea-aste				0,98	0,8956
ylempi korkea-aste				1,64	0,0319
Kokemus toimeentulosta					
helppoa				1,00	
melko helppoa				0,68	0,0302
melko hankalaa				0,39	<0,0001
hankalaa				0,18	<0,0001

Regressiomalli (eläke takaa kohtuullisen toimeentulon, jos tulee työkyvyttömäksi=1; eri mieltä tai ei osaa sanoa=0)						
		vetosuhte	p-arvo			
Malli 1.						
Eläkesäästäminen						
Säästäjät		0,89	0,4409			
Talusrajoitteiset		0,49	<0,0001			
Muut		1,00				
		vetosuhte	p-arvo			
		vetosuhte	p-arvo			
Malli 2.		Malli 3.				
Eläkesäästäminen ja taustamuuttajat		Eläkesäästäminen ja taustamuuttajat				
Säästäjät		0,83	0,2685	Säästäjät	0,85	0,3258
Talusrajoitteiset		0,51	0,0001	Talusrajoitteiset	0,66	0,0219
Muut		1,00		Muut	1,00	
Ikä (jatkuva)		0,99	0,0651	Ikä (jatkuva)	0,98	0,0497
Sukupuoli				Sukupuoli		
mies		1,00		mies	1,00	
nainen		0,64	0,0003	nainen	0,66	0,0007
Arvio terveydestä				Arvio terveydestä		
hyvä/melko hyvä		1,00		hyvä/melko hyvä	1,00	
kohtalainen		0,82	0,1931	kohtalainen	0,90	0,5108
huono/melko huono		0,38	0,0003	huono/melko huono	0,48	0,0076
Koulutus				Koulutus		
perusaste		1,00		perusaste	1,00	
keskiaste		0,69	0,0431	keskiaste	0,70	0,0587
alempi korkea-aste		0,84	0,3595	alempi korkea-aste	0,79	0,2100
ylempi korkea-aste		1,12	0,5927	ylempi korkea-aste	0,97	0,8783
Pääasiallinen toiminta				Pääasiallinen toiminta		
töissä, palkansaaja		1,00		töissä, palkansaaja	1,00	
töissä, yrittäjä		1,95	0,0026	töissä, yrittäjä	1,97	0,0028
eläkkeellä		1,73	0,0046	eläkkeellä	1,83	0,0019
muu (työtön, opiskelija, muut)		1,41	0,0803	muu (työtön, opiskelija, muut)	1,79	0,0049
				Kokemus toimeentulosta		
				helppoa	1,00	
				melko helppoa	0,83	0,2723
				melko hankalaa	0,63	0,0205
				hankalaa	0,29	<0,0001

ELÄKETURVAKESKUKSEN
TUTKIMUKSIA

Yksityinen säästäminen eläkeaikaa varten – mahdollisuus vai tarve?

Tutkimuksessa tarkastellaan miten yksityinen säästäminen eläkeaikaa varten kytkeytyy taloudellisiin mahdollisuuksiin ja miten lakisääteiseen eläketurvaan liittyvä luottamus tai epävarmuus heijastuu mahdollisiin säästämistarpeisiin. Tutkimusaineistona on Eläketurvakeskuksen *Luottamus eläketurvaan* -kyselyaineisto vuodelta 2014.

ELÄKETURVAKESKUKSEN TUTKIMUKSIA

Eläketurvakeskus on lakisääteinen työeläketurvan kehittäjä, asiantuntija ja yhteisten palvelujen tuottaja. Tutkimuksia-sarjassa julkaistaan tutkimuksellisista lähtökohdista tehtyjä ja tieteelliset kriteerit täyttäviä tutkimuksia eläketurvaan ja eläkejärjestelmiin liittyvistä aiheista.

Eläketurvakeskus
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN